RESEARCH COVER SHEET

This page was added for identification and archival use; it is not part of the original publication.

JOSEPH A. MELAMED

LITHUANIA: CRIME & PUNISHMENT

VOLUME / ISSUE NO. 3

Hebrew edition

August 1993

Source / provenance

Scan supplied by the Goldstein-Goren Diaspora Research Center,
Tel Aviv University, through Sara Appel, Research Coordinator,
in response to Grant Arthur Gochin's PhD research request.
Email correspondence dated 22 September 2026.

Original scan follows on the next page without alteration.

Cover sheet added 22 September 2026

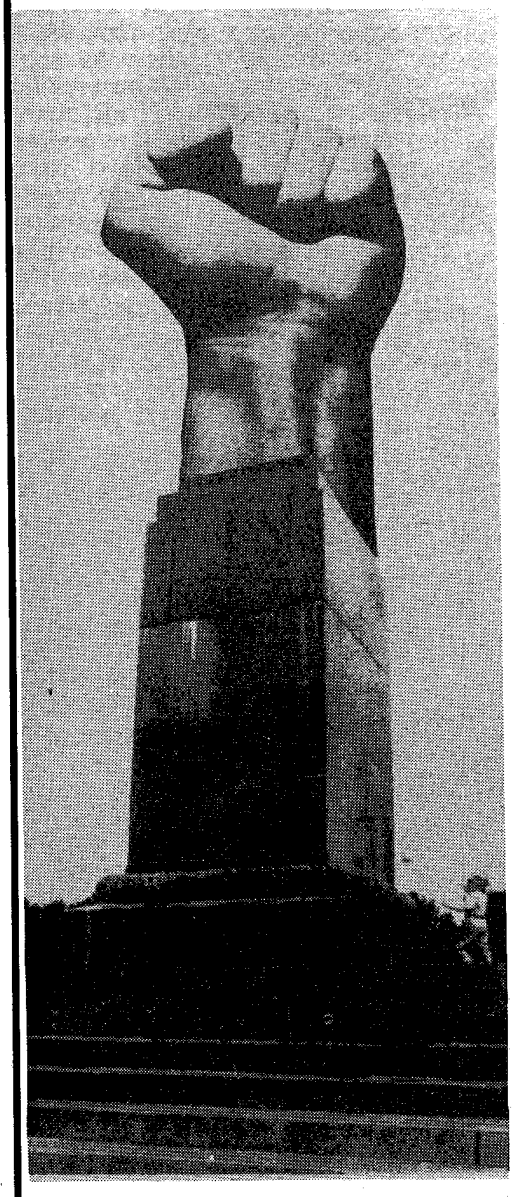
ארכיון
המרכז לחקר התפוצות
ע"ש גולדשטיין-גורן
אוניברסיטת תל אביב

A36-205

ליטא

הפשע והעונש

עלון מידע מס' 3 • אוגוסט 1993
העורך: עו"ד יוסף א. מלמד

VIDMANTAS UŽUSIENIS

"Lietuvai verkiant reikia Hitlerio..."

Dar ilgai istorikai, žurnalistai, šiaip tyrėjai naršys tragišką Lietuvos penkiasdešimtmetį, prisimins 1940-91 m. sovietų-vokiečių okupacijos aukas, ginčysis, kas tais šiaurialis metais buvo teisus, o kas ne. Netilis kalbos ir dėl materialinės bei moralinės žalos atlyginimo.
Lietuva pasirūpino savo politiniais kaliniais, Sibiro gulagus iškentusiais tremtiniais, partizanais, tačiau dar ne visos anuometinės aukos yra prisimintos. Viena iš jų - ir buvęs Vokietijos vermachto karcivis, dabar Subačiuje (Kupiškio raj.) gyvenantis Jonas Manikauskas.

דבר המערכת

יחסינו עם ליטא

עו"ד יוסף א. מלמד

גליון מס' 3 של "ליטא - הפשע והעונש" יוצא באיחור; עיכבתי את הוצאתו לאור כדי לעמוד על השינויים שחלו לאחר חילופי השילטון בליטא ביחס השלטונות החדשים, בראשותו של אלגירדאס ברז'אוסקאס, לגבי הנושא היהודי בכלל וכלפי הרוצחים הליטאים בפרט. לפני בחירתו ולאחר מכן, הבטיח ברז'אוסקאס שהוא מחוייב להבטחות שניתנו בעבר ושהוא יעשה את הכל לאל ידו למען העמדתם לדין של הרוצחים הליטאים. עקבתי זמן מה אחרי המאמרים המתפרסמים בעיתונות הליטאית וקיימתי פגישות עם גורמים שונים הקרובים לנושא, אך, עד עתה, אין אני מודע לאף אירוע מיוחד העשוי להצביע על שינוי כלשהו או על פעולות כלשהן להעמדתם לדין של הרוצחים.

התיקים הרבים (המוערכים בכ-35,000) של מקבלי ה"ריהביליטציה" ממשיכים לנוח על מדפי המחלקה המשפטית בהנהלתו של התובע הכללי פאולאוסקאס וחבר עובדיו. אלה האחרונים בודאי חככים ידיים בהנאה מן העובדה שבני חסותם לא נפגעו עד עתה וממשיכים לקבל פיצויים ומענקים נדיבים. אמנם - אולי כדי "לאזן" את הדברים - מצא מישהו חומר המוכיח שלחמישה פושעים הוענקה הריהביליטציה שלא בצדק וטיהורם בוטל. אך, משום מה, היו אלה פושעים שמתו זה מזמן, כך שהביטול כבר לא מעניין אותם...

הרוצחים הרבים, שטרם מתו, ממשיכים להסתובב בצורה חופשית בחוצות ליטא, בטוחים שלא יאונה להם כל רע. הם ממשיכים ליהנות מן הגזל והשוד שהם שדדו מן הקורבנות שלהם וכן מן המעמד של "גיבורי העם" ו"גיבורי המרד" שמעניקה להם האוכלוסיה המקומית.

←

"Antisemitizmas - ne žydų, bet lietuvių problema"

"Nevertėtų kurti iliuzijų - esą lietuvių ir žydų santykiuose nebeliko neišspręstų problemų. Tebegyvos jėgos, kurios atkakliai mėgina šiuos santykius sudrumsti. Tai rodo nesibaigiąs antisemitiniai pasisakymai daugelyje masinės informacijos priemonių", - kalbėjo Lietuvos žydų bendruomenės pirmininkas S.Alperavičius vakar surengtoje spaudos konferencijoje. Be jo, šioje konferencijoje dalyvavo prof. J.Bluvšteinas, rašytojas G.Kanovičius bei žydų bendruomenės nariai M.Jakobas ir J.Levinsonas.

Antisemitinių pasisakymų esmė, pasak žydų bendruomenės pirmininko, yra keli nuvalkioti mitai: esą žydai prisidėjus sovietinei okupacijai užvaldė lietuvius ir vykdė genocidą, ir kad dabar žydai vėl raizgo pinkles prieš lietuvius.

Paklaustas, kokioje konkrečiai spaudoje yra antisemitinių straipsnių, S.Alperavičius ir prof. J.Bluvšteinas atsakė, kad iš keturių didžiųjų Lietuvos dienraščių tik "Lietuvos rytė" jų nerašyta. Pasak prof. J.Bluvšteino, ir "Lietuvos aidas" rašė - kovo 19 buvo išspausdintas straipsnis "Užuominos teisė" apie profašistinį leidinį "Nation".

Profesorius paminėjo, jog Wiesenthalio centras medžioja tik žydų žudikus, t.y. renka informaciją. "Lietuvos aidas" šio centro reakciją į "Nation" spausdinimą pavaizdavo kaip "virtuvinį konfliktą". LA plačiai naudodavosi KGB medžiaga, rašydamas apie žydus, pavyzdžiui, P.Varanauskas savo "voratinkliuose". Tai kodėl negali Wiesenthalio centras naudotis KGB medžiaga?

Spaudos konferencijos dalyviai neneigė, kad formuojant antisemitizmo stereotipus prisidėjo kai kurių žydų aktyvus dalyvavimas 1917 m. spalio pučo metu. Buvo akcentuota, kad tie žmonės vargu ar laikė save žydais ir pačių žydų nebuvo laikomi tautiečiais. Lietuvos žydai revoliucionieriai - taip pat. Be to, žydai į revoliucinę veiklą įsitraukdavo visada ten, kur būdavo labiausiai engiami.

Didžiausia pastaruoju metu antisemitizmo apraiška Lietuvos spaudoje - tai V.Rubavičiaus straipsnis "Respublikoje" "Dėl žydų kėslų užvaldyti pasaulį". Šį straipsnį spaudos konferencijos dalyviai pavadino Lietuvos tautų kiršinimu. Į klausimą, kodėl žydų bendruomenė nepadavė V.Rubavičiaus į teismą, atsakyta, kad ne žydų reikalas kovoti su antisemitizmu, tai lietuvių prestižo reikalas. G.Kanovičius, Rašytojų sąjungos narys, nesupranta, kaip jo kolegos rašytojai nesudraudė V.Rubavičiaus ir neįtraukė į jo rašinį.

Gintaras Mikšiūnas

LIETUVOS AIDAS
1993.03.27

גיאות הריגה רבים המפוזרים ברחבי המדינה הליטאית אינם זוכים לטיפול כלשהו (ר' להלן) להיפך יותר ויותר מצבות אשר הוקמו על קברות יקירינו מחוללים ומנותצים על ידי ידים זדוניות. לעומת זאת, הולך וגדל מספר מצבות הזכרון המוקמות לזכר "הפרטיזנים" אשר "שחררו את ליטא מעול הוסבייטים" - אחד השקרים הגדולים אשר הליטאים מעוניינים להחדיר להיסטוריה שלהם - שכן כל אחד יודע שהגרמנים לא היו זקוקים ל"גיבורים" אלה כדי לגרש את הסובייטים מליטא ול־אמיתו של דבר "גיבורים" אלה, במדים ושלא במדים, אינם אלא משתפי פעולה עם הנאצים אשר עיקר גבורתם היתה בזה שרצחו בדם קר ובסדיזם בל יתואר נשים, תינוקות וזקנים.

מה, אם כן, השתנה בליטא, בנושא שלנו, עם החלפת השלטון? - התשובה היא: "שום דבר". האנטישמיות בליטא רק גוברת. היא הפכה גלויה וחריפה יותר. האנטישמים כיום כלל אינם מתביישים בהשקפותיהם. "הדימוקרטיה" הליטאית מאפשרת להם להתבטא בדרך שלהם - וכמו במשטר הנאצי (ובמידה רבה גם תחת השלטון הסובייטי), הם יכולים לתקוף ולהשמיץ את היהדות ללא פחד וללא כל קושי. הדור החדש, עליו "בנו" האופטימיסטים בתוכנו - שקיוו שהנה אלה יחוללו את השינוי ביחסי הליטאים אל היהודים והיהדות - הוא לא פחות אנטישמי מאשר בני הדור אשר בתקופתו הושמדה יהדות ליטא. הדור החדש ינק את האנטישמיות עוד בחלב אימו ולא רק שאינו מביע חרטה על מעשי אבותיו אלא מתכחש בכלל לרציחות אלה או מתרץ אותן בפעולות נפשעות, לכאורה, שבוצעו, כביכול, על ידי היהודים. ("הסימטריה") היחס של הליטאים לרוצחים והמהירות בה בוצעה הריהביליטציה מוכיחים בעליל מיהו עם זה ומיהו "הדור החדש".

כדי להבין את הדבר, צריך רק לעקוב אחר המאמרים הרבים המתפרסמים בעיתונות הליטאית בנושא היהודים. המאמרים נעשים חריפים יותר בהתבטאותם האנטישמית. לרוע המזל, אין בליטא אף גוף יהודי - ובודאי לא ליטאי - אשר יוקיע את האנטישמים אשר השמדת 94% של יהודי ליטא לא סיפקה את תאבונם הסדיסטי וממשיכים לתקוף את היהדות וכל הקשור בה. אלה המתיימרים לייצג את השרידים המעטים אשר נותרו לפליטה, כגון פרנסי הקהילה היהודית, אשר מתפקידם להתריע ולהגיב על התבטאויות מסוג זה ממלאים את פיהם מים ומתחמקים לרוב בטענה ש"האנטישמיות אינה בעיה יהודית אלא של הליטאים עצמם..." (ר'מאמר ב־LIETUVOS AIDAS" מיום 27.3.93 אשר מתפרסם בעתון זה) ואם נשמע, מדי פעם, קולו של יהודי, כמו בוריס קפלן אשר מתקיף את האנטישמים ומוכיח את פרנסי הקהילה על אזלת ידם, "מתנפלים" אלה האחרונים עליו והוא זוכה מהם לכינויי גנאי וזלזול.

אין אני מתערב ב"מלחמות היהודים", בסיכסוכים הפנימיים בקהילה היהודית הקטנה. לדעתי, היו צריכים יהודי ליטא לקום, כאיש אחד, ולעזוב את הארץ המקוללת הזאת בטריקת דלת או ביריקת בוז (אם אי אפשר בבעיטות...). עלינו היה להחרים מקום זה, כפי שיהודי ספרד החרימו משך כ־450 שנה את הארץ שגירשה אותם. למה ליהודי ליטא לשבת בין רוצחי משפחותיהם? היו זמנים, אמנם, שהיציאה מליטא היתה קשורה בקשיים רבים וגם לא היה לאן ללכת. אך כיום, ברוך השם, יש! ומי שלא רוצה להגיע לישראל ולחיות בה כאדם חפשי בארצו, יכול לנסוע לארצות רבות אחרות. למה לו, ליהודי הליטאי, לשבת בארץ שאדמותיה, בכל פינה ופינה, ספוגות דם יהודי שנשפך על ידי ליטאים כה רבים ולהמשיך לסבול מהשפלות אנטישמיות?

כמובן, ידוע לי, שיהודים רבים בליטא התערבו בינתיים בעם הליטאי, הקימו משפחות משותפות ובמשך הזמן ישכחו אולי שהם היו אי פעם יהודים. יתר על כן, ישנם שם מספר יהודים (למזלנו לא הרבה) אשר עושים תעמולה למען "שלום בית" עם הליטאים, לסל־חנות ולויתורים (ראה מאמרו של הירש סמולי־אקוב ב"ירושלים" ד'ליטא" מחודש מרץ 1993). כדי שאלה יוכלו לחיות שם בשקט ולהמשיך בחייהם, כאילו דבר לא קרה, מוכנים אלה, כפי שעשו זאת יהודים רבים בעבר, להתכופף בפני הליטאים, לראות ביריקות שלהם מעין גשם אביבי, להתעלם מהטמונים בבורות ההריגה של אחינו והורינו ולהבחין רק בפרחונים הצבעוניים שפרחו מעל לקבריהם. לאורך כל ההיסטוריה של העם היהודי שזורות תופעות מעין אלה. אפילו בספרד, אותה הזכרתי לעיל, עברו יהודים - ולאו דווקא אנוסים - לצד השני ואף שירתו באינקויזיציה.

אך, לרוב, נעשו הדברים אז במצבים ובתנאים שונים לגמרי מאשר בליטא. בתקופה שלנו אין כל צורך להתכופף ואין כל הצדקה לסלוח כשהליטאים עצמם כלל לא ביקשו זאת. הייתי מבין אילו הליטאים היו מראים לפחות נכונות מצידם לעשיית צדק: להעמיד לדין את הרוצ־

חים, לבקש מאיתנו מחילה וסליחה ולהחזיר ליורשי הקורבנות את רכושם המגיע להם. אך, כשהליטאים לא רק אינם עושים פעולה כלשהי כדי ללכת לקראתנו, אלא להיפך - עושים פעולות מרגיזות של טיהור השרצים והפיכתם לגיבורים; כשהליטאים מחוקקים חוקים אשר מונעים מהיהודים (ורק מהיהודים) לקבל את רכושם; כשהחוצפה האנטישמית הולכת וגוברת - צריך להיות רק "חרש שוטה וקטן" או, אולי, בעל אינטרסים אישיים מאוד כבדים כדי לעשות תעמולה למען "שלום בית" ולסלוח לעם זה. מסיבה זו, הזינגרים והסמוליאקובים למיניהם בודאי לא ייזכרו בהיסטוריה של העם היהודי כגיבורים. יהודים מעין אלה רק מגבירים את האנטישמיות בעולם על ידי כך שהם "מוכי־חים" לאנטישמים שהיהודי הוא, אמנם, יצור ללא כבוד עצמי וללא חוט שדרה ולכן ראוי להשמידו. אך, כידוע אין הדבר כך: על יהודים אלה בליטא לדעת שהעם היהודי כיום איננו מורכב מאנשים מפוחדים המתחננים על חייהם; אין הוא צריך לשתף פעולה־לא עם הנ־אצים, לא עם הק.ג.ב. ואף לא עם האנטישמים הליטאים. העם היהודי הוכיח בעליל שהוא יותר הירואי מאשר העם הליטאי ה"גיבור". את גבורתו הוכיח לא ברציחת ילדים ונשים, כמו הליטאים, אלא בהגנת מולדתו ובבניינה.

אגב, אותו ה' זינגר שהזכרתי לעיל, שגם הוא משמש שופרם של הליטאים - והוא גם מנהלו של המוזאון היהודי בוילנה - פנה במכתב מטעם המוזאון אל איגוד יוצאי ליטא בבקשת עזרה כספית לטיפול בבורות־ההריגה של היהודים שנרצחו על ידי הליטאים. ראשית, אני תמה מה השייכות בין בורות ההריגה למוזאון היהודי - האם הנרצחים הפכו כבר בליטא למוצגים מוזאוניים? אבל, נניח לזה - ואני שואל: האם אין הוא חושב שתפקיד זה של טיפול בבורות הנרצחים מוטל קודם כל על השלטונות המקומיים (אשר השתתפו, בשעתו, באופן פעיל ביותר ברציחתם של יהודי האיזור) ועל השלטונות המרכזיים אשר אשמים, לפחות בעקיפין, ברציחות אלה?

אשיא לו, לה' זינגר, "עצה" איך לגייס את הכספים:

אולי היה רצוי לפנות לפטרוניו הליטאים ולדרוש מהם שיעמידו לדין את הרוצחים ויטלו לידיהם את הרכוש היהודי שרוצחים אלו גזלו מקרבנותיהם - וממשיכים להחזיק בו - ובמידה ואין לו לרכוש יורשים, יוכלו להשתמש למטרה זו; חלק גדול מרוצחים ברחו, בשעתם, מליטא והשאירו חלק מהרכוש השדוד - אולי גם בו ניתן להשתמש כנ"ל?

על כל פנים, לפנות לשרידי הקורבנות כדי שאלה יממנו את הטיפול בבורות ההריגה בעת שהרוצחים מתהלכים חופשים בחוצות ליטא כשהם מחזיקים ברכוש הנרצחים - זו שיא החוצפה!

*

לאור הבקורת שנמתחה על ידי חוגים שונים, יהודים ולא יהודים, על צורת ביצוע הריהביליטציה, הודיע, כידוע, ויטאוטאס לנדסברגיס, נשיאה הקודם של ליטא, על הקמת ועדה פאריטטית - ישראלית־ליטאית - אשר מתפקידה לבדוק את האספקטים השונים בביצוע הריהביליטציה ולהתריע על אי־צידוקים, במידה ויתגלו. הדבר היה לפני כשנה ויותר, הליטאים מינו את נציגיהם וכך, פחות או יותר, עשינו גם אנחנו. אך חברי המשלחת הישראלית טרם קיבלה את האור הירוק לצאת לליטא (המשלחת בינתיים יצאה לליטא ובהמשך המאמר רשמנו את תוצאות הביקור). העיכוב נעשה, ללא כל ספק מטעמים ביורוקרטיים (עם תירוצים "תקציביים" וכו'), אך מצד שני קיימות, כמובן, גם בעיות עקרוניות ממדרגה ראשונה ואין כלל לזלזל בהן. הדאגה העיקרית היא שנסיעת המשלחת רמת הדרג לליטא לא תנוצל על ידי הליטאים לצרכיה היא ומבלי משים תשמש להם למעין "עלי תאנה" לבושתם.

מה באמת תעשה שם המשלחת? כדי לבדוק ולבחון אם אמנם היו לליטאים נימוקים מספקים, משפטיים ואחרים, כדי להעניק ריהביליטציה לאלה שהם העניקו, יש לעבור על כל התיקים ולבדוק את תוכנם. עלינו, ועל כל העולם, לדעת על סמך אלה נימוקים הוענקה ריהביליטציה לחמישים אלף איש בערך - אנשים שהיו חשודים בביצוע פשעים חמורים ביותר נגד האנושות ובחלקם הגדול אף נשפט ונכלא בבתי סוהר. בדיקה מעין זו מצריכה זמן רב ומומחיות משפטית ואחרת. אין אני משוכנע שחברי המשלחת שנבחרו - חשובים כפי שהם - אמנם עונים על דרישות אלה ומתאימים לבצע משימות אלה. הדבר הי־חידי שחברי המשלחת יכולים לעשות הוא לבוא בדרישה לליטאים שהבדיקה אמנם תבוצע - בדיקה מדוקדקת ביותר של כל התיקים - ואם יסכימו, או אז צריך לשלוח לליטא את האנשים המתאימים לכך. אך, מסופקני באם הליטאים, אמנם יאותו לכך. הם בודאי ימצאו מספיק תירוצים כדי להתחמק מכך. ולהתחמקות, הליטאים נעשו כבר מומחים, עד עתה התחמקו מלדון איתנו על בעיות רבות ובעיקר בקשר להחזרת הרכוש היהודי השדוד (ר' להלן). מסיבה זו השאלה

מנורת שבעת הקנים שהיתה מוטבעת על המצבה בגיא ההריגה של פונאר ליד וילנה הוסרה על ידי ידיים זדוניות. בתמונה נראים סימני התלישה.

עומדת בעינה: לשם מה תצא המשלחת, האם רק כדי לדון עם הליטאים על נקודה אחת והיא: האם ירשו או לא ירשו בדיקה יסודית של התיקים? אם אמנם זה כך, היו צריכים, לדעתי, לשלוח לליטא נציג, רצוי של משרד החוץ אשר ידון עם השלטונות הליטאים על תפקיד המשלחת. אין לשלוח משלחת רבת משתתפים ורמת דרג מבלי שנקבעו והוגדרו כיאות, מראש, מטרותיה ותפקידיה! יתר על כן, לדעתי, אין לשלוח את המשלחת, אלא אם כן הסכימו הליטאים מראש למסור לנו את כל השמות של "המטוהרים" והסכמה שנבדוק את תיקיהם. במידה והמשלחת תצא, בכל זאת ולמרות הכל, יש אז להטיל עליה גם את הטיפול במספר נוסף של נושאים ובהם קיום דיון עם הליטאים על העמדתם לדין של הרוצחים המצויים בליטא ועל הספקת חומר ומסמכים על ידי השלטונות המשפטיים הליטאים המתיחס לרוצחים ליטאים המצויים מחוץ לגבולותיה, כדי לעזור לשלטונות המשפטיים בעולם המטפלים בתיקיהם.

*

ההיתממות הליטאית בנושא החזרת הרכוש היהודי ליורשי הקרבנות אשר נרצחו על ידם, עוברת כל גבול. בשיחות איתם, הם מתפלאים על טענותינו שהם מגבילים את זכויותינו לקבלת הרכוש היהודי והם מצביעים על אותם הסעיפים בחוק אשר אינם מפלים בין יהודי ללא יהודי לגבי קבלת הרכוש. אמנם, אין בחוק הפליה מעין זו במפורש. אך התנאים שהחוק מציב לקבלת הרכוש - גם ליהודי וגם ללא יהודי - ובעיקר על החובה להיות גם אזרח וגם תושב נוטל אפשרות קבלת הרכוש מכל היהודים שאינם חיים בליטא ואלה הם רוב רובם של השרידים. ואני שוב חוזר לדברי ההוכחה של נביאנו נתן: "הרצחת וגם ירשת!".

*

לאור הויכוח אשר השתרר בציבור היהודי הליטאי בקשר לתאריך המתאים ליום זכרון כללי לרצח יהודי ליטא, נראה לי שיום הזכרון לרצח יהודי ליטא צריך להיקבע ליום הזכרון הכללי, ביום השואה והגבורה, שחל כל שנה בכ"ז לניסן. קשה לקבוע יום מיוחד לרצח יהודי ליטא משום שהליטאים החלו לרצוח את היהודים מיד עם התחלת הפלישה הגרמנית לליטא - כלומר ב-22 ביוני 1941 - והרציחות של הגרמנים והליטאים נמשכו לפחות עד השלמת הכיבוש הסובייטי של ליטא באוגוסט 1944. ישנם אמנם תאריכים של "אקציות" מיוחדות, של חיסול יהודים או קהילות שלמות בעיירות ובערים ולבסוף בגיטאות, אך אין תאריך אשר יהיה אופייני ממש לרצח כל הקהילה היהודית בליטא.

*

הליטאים עושים הכל כדי לטשטש את רצח היהודים במדינתם. אחת הדוגמאות הבולטות הוא הפורט התשיעי: אותו מבצר המהווה את גיא-ההריגה המרכזי של יהודי קובנה; אותו גיא-ההריגה לשם הובלו ושם נרצחו בדם קר יהודים מערים ועיירות אחרות מליטא ואפילו יהודים שהובלו לכאן מארצות אירופאיות אחרות; אותו גיא-ההריגה המהווה את אחת העדויות החותכות לאכזריותם של הליטאים כלפי יהודי מדינתם - מפריע, כנראה, לשלטונות הנוכחיים של ליטא והם מנסים לטשטש את עברו. עוד בשלטון הגרמנים הם ניסו, ביחד עם פטרוניהם הנאצים, לשרוף את כל הנרצחים על ידם כדי לטשטש את עקבות פשעיהם, אך הצליחו רק בחלקם. בורחי הפורט היוו עדים חיים לנעשה בתוכו. כדי להמשיך את פעולות הטשטוש החליטה הנהלת המבצר, שנהפך בינתיים למוזיאון, לארגן בו תערוכה מתמדת על ..."פשעי העם שבוצעו על ידי הקומוניסטים"... כאילו הרוסים היו אלה אשר רצחו את כל הנרצחים הקבורים שם.

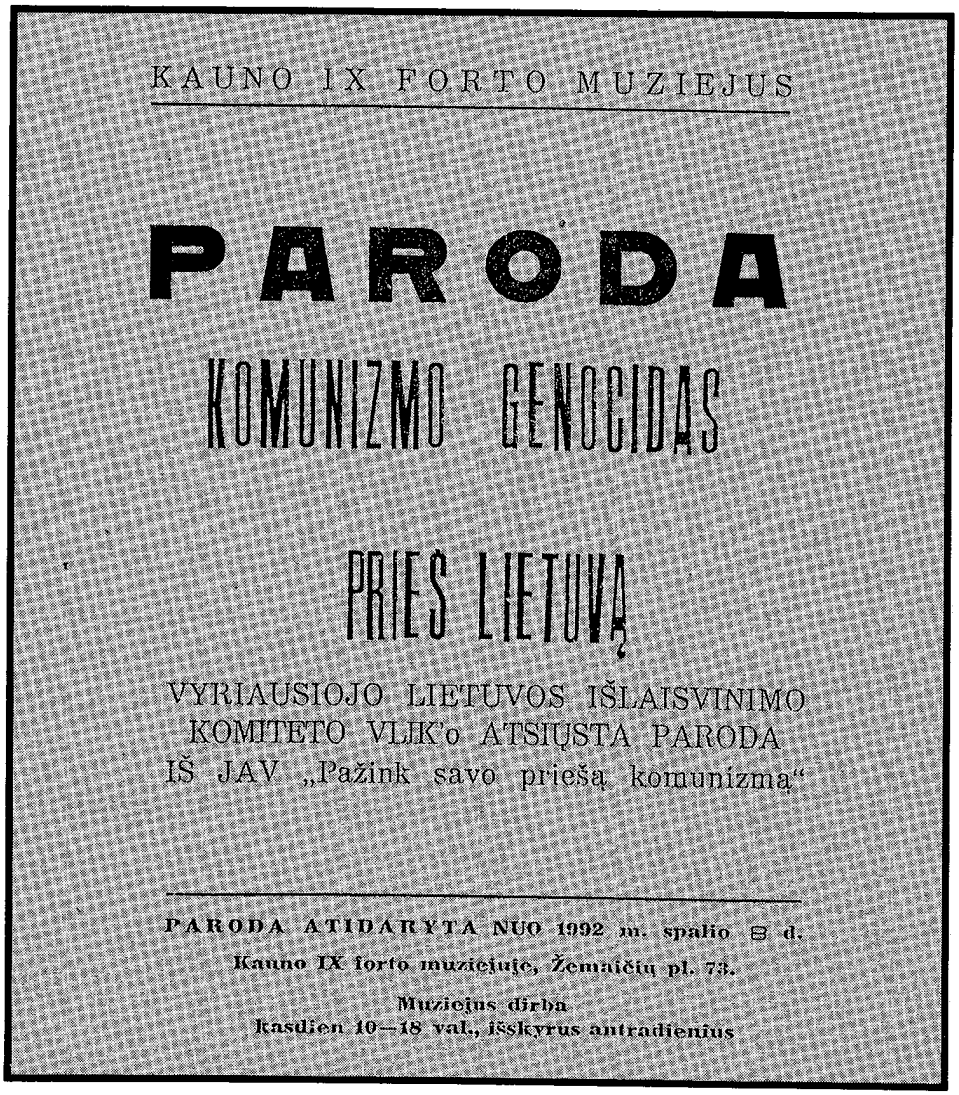
איפה הם "היהודים הטובים" אשר עוטפים עצמם באיצטלה של "עושי שלום" ורוצים "שלום בית" עם הליטאים. למה שלא יסבירו לליטאים שלא רק שהם רצחו את היהודים הקבורים שם אלא הם גם מבזים ומשפילים אותם. בושה וחרפה!

*

סיפור רציחת יהודי וילקומיר, המתפרסם בגליון זה, הינו רק סיפור אחד מני רבים אשר מספרים את האמת המרה על השתתפות הליטאים ברצח יהודי ליטא. ברציחות ובהתעללויות של יהודי ליטא, בביזה ובשוד רכושם, השתתפו באופן פעיל עשרות אלפי ליטאים. אולם גם על אלה הליטאים אשר לא השתתפו באופן פעיל בפשעים אלה אך לא הושיטו יד לעזרת הקרבנות - תוטל אות קין על מצחם!

ומסיבה זו אני חוזר על קריאתי: אל לנו לשכוח את אשר עשה לנו העמלק הליטאי. "נוח" מאוד לדחוק את הזכרון ולהמשיך ולחיות את החיים של היום. אך, בכך אנו חוטאים לא רק כלפי הקורבנות אשר נרצחו על לא עוול בכפם אלא גם כלפי עצמנו. עלינו לעמוד על דרישותינו הצודקות כלפי הליטאים ולא לשקוט עד אשר תמלאנה במלואן. גם לא נלך פתי אחר קריאותיהם של כמה מיהודי ליטא שבחרו להשאר בליטא, להתערב בחייהם של הליטאים ולהפוך לשופרם של הרוצחים ומגיניהם, אשר עושים תעמולה ל"שלום בית". אין - ולא יכול להיות - יחסים תקינים עם הליטאים, ובודאי לא חיים בצותא עמם, עד אשר יבקשו מאיתנו סליחה ומחילה, יעמידו לדין את הרוצחים ויחזירו לזכאים את הרכוש שנגזל מהקורבנות שנרצחו.

עו"ד יוסף א. מלמד

אפילוג

נסיעת המשלחת מטעם הכנסת בעניני הריהביליטציה.

מאת: עו"ד יוסף א. מלמד

לאחר היסוסים רבים ודחיות אין ספור יצאה סוף סוף משלחת מטעם הכנסת לליטא. המשלחת כללה את ח"כ דן מרידור, שר המשפטים לשעבר, יו"ר המשלחת, פרופ' דב לוין מאוניברסיטת ירושלים ואפרים זורוף, מנהל הסניף הישראלי של מרכז ויזנטל.

מטרת הנסיעה היתה, לנהל משא ומתן עם המוסדות הליטאיים לקבלת הסכמתה של ממשלת ליטא להקמת ועדת מומחים משותפת ישראלית-ליטאית אשר בפניה ייפתחו כל התיקים של משתפי הפעולה הליטאים שק־יבלו ריהביליטציה (כ־35.000) כדי לוודא אלו מהם אשמים ברדיפת יהודים. עד היום לא מסרו הליטאים את השמות שלהם ורק הסכימו לטפל בפניות מיוחדות של הישראלים לגבי מקרים ספציפיים, "בעיתיים". בענין זה עמדה המשלחת לדרוש שהליטאים יתחייבו לאפשר לועדת המומחים פעולה עצמאית כולל בדיקת מסמכים ופעולות אחרות בארכיונים המתאימים בצורה שוטפת (או אולי אף לצלם התיקים, הבאתם לארץ ובדיקתם כאן).

מטרה נוספת של המשלחת היתה לדרוש מהליטאים להסכים לשנות את הגדרת "רצח עם" כפי שמופיעה בחוק הליטאי ולהרחיבה בצורה שהיא תכלול גם את כל אלה האשמים ברדיפת היהודים או אשר שרתו ביחידות אשר פגעו ביהודים ולא רק אלה אשר לחצו על ההדק ורצחו באופן ממשי.

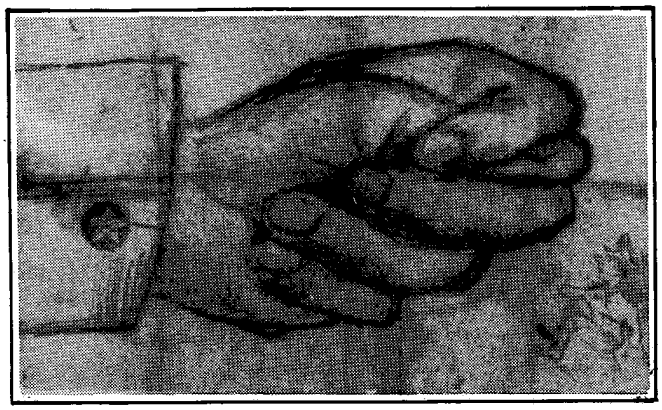
במשך הדיונים עם שלטונות ליטא (בסך הכל שהתה המשלחת בליטא יומיים - 21 - 22 ביוני), עמדה המשלחת על כך שיש לתת אפשרות לבדוק את כל התיקים של מקבלי הריהביליטציה. כן דרשה המשלחת להרחיב את הגדרת "פעולות של רצח עם" שיחול, כאמור, גם על אלה אשר רדפו יהודים, הובילו אותם לבורות ההריגה ו/או דחפו אותם לבורות או התעללו בהם גם אם לא רצחו אותם ישירות.

מבין מקבלי הריהביליטציה ישנם רבים מסוג זה.

בדיונים התעוררו גם בעיות משפטיות, פרוצדורליים בעיקר, לגבי אפשרות ביטול הריהביליטציה של מקבליה. אך, נראה, שיימצאו לכך פתרונות מספקים.

אם כי לא פורסמה הודעה משותפת על הפגישות ועל ההחלטות שהתקבלו, נראה שהליטאים הסכימו להקמת ועדת המומחים המשותפת וגם להרחבת ההגדרה של רצח עם לפי דרישת הישראלים.

אם אמנם הדבר הוא כך - וזאת נדע כנראה רק לאחר שנודיע לליטאים על מינוי חברי הועדה שלנו ונכונותם לצאת למשימה - יש לפעול במהירות ולמנות את חברי הועדה מידית! אין לי כל ספק שהליטאים ירצו לסחוב את הדבר ללא גבול, לפחות עד שכל הדור שלנו - רוצחים ושרידים כאחד - יהיה כבר בעולם הבא...

"אצבע משולשת" לגרמנים
(ציורו של אנטולי גארניק לפני הבריחה מה"פורט")

ה"פורט" התשיעי. מראה חיצוני של המצודה

בחצר ה"פורט" התשיעי.
הביקור הראשון של יהודים בשנות החמישים

הנושא היהודי בעיתונות של ליטא

(לפרשת היחסים בין הליטאים לבין המיעוט היהודי שבתוכם)

פרופ' דב לוין, האונ' העברית

(מאמר מס' 2)

היישוב היהודי בליטא, הגדולה שבשלושת הארצות הבאלטיות, מנה לפני מלחמת העולם השנייה כ־160 אלף נפש בלבד. גם כאשר בסוף 1939 הוחזר לליטא איזור וילנה עם אוכלוסיה יהודית קומפאקטית, לא עלה המספר הכללי של המיעוט היהודי בליטא על רבע מיליון, כ־8% מכלל האוכלוסיה. עם זאת נודעה חשיבות רבה לקהילה זו בקרב יהדות העולם וזאת בעיקר הודות לתרומתם ולפעילותם של יהודי ליטא במישור הלאומי, התרבותי והערכי. אף על פי שבין שתי מלחמות העולם חיו היהודים בליטא בתנאים טובים יחסית לעומת יהודי פולין ורומניה, הרי מאז תקופת הכיבוש הנאצי (1941־1944) ואילך יצאה שמה של ליטא לשימצה בגין העובדות הבאות:

1) שיעור היהודים שנרצחו בליטא בתקופת השואה, הוא מן הגבוהים ביותר באירופה ־ 94%!

2) החלק המכריע מהקרבנות היהודיים בארץ זו, אם לא הרוב הגדול, נרצח בידיהם או בסיועם הפעיל של ליטאים ־ ברובם בני הדת הקתולית.

3) כבר בימים הראשונים של מלחמת גרמניה־ברית המועצות (יוני 1941) עוד לפני שחילות "הוורמאכט" השתלטו על ליטא, אירעו שם לפחות ב־40 מקומות ישוב פגיעות חמורות מצד תושבים ליטאים בשכניהם היהודים, כולל מעשי רצח, אונס, ביזה והתעללויות פרי־איות בקשישים. כל זאת בוצע בפרהסיה לעיני האוכלוסיה המקומית הצוהלת.

4) מספר רב של ליטאים, בחלקם הניכר מתנדבים, ששירתו בפורמאציות צבאיות או משטרתיות מטעם השלטון הנאצי, השתתפו בפועל ברצח יהודים גם ברוסיה הלבנה ובפולין השכנות.

5) גם לאחר הכיבוש הנאצי כשליטא חזרה להיות רפובליקה סובייטית, היו לא מעט מקרים בהם שרידי השואה נפגעו מידי בני האוכלוסיה המקומית.

אין תימה, איפוא, שחלק ניכר מהשרידים חמקו עוד בשלהי המלחמה, זו שסימלה עבורם משהו בין בית מטבחיים לבין בית קברות. גם אלה שיצאו (למעשה ברחו) לחוץ לארץ וגם אלה שנותרו במקום תחת השלטון הסובייטי עשו ככל שניתן היה בתנאים של "המלחמה הקרה" להביא לדין את רוצחי היהודים למיניהם כולל הליטאים שברחו בהמוניהם לארצות המערב וקיבלו שם מיקלט. לימים נרתמו למשימה זו גם גופים ממלכתיים של ישראל ושל מדינות אחרות.

אולם שלא כמו ראשי העם הגרמני שקיבלו על עצמם אחריות מסוימת לגבי הפשעים שבוצעו על ידי הגרמנים נגד היהודים, סירבו המנהיגים הליטאים (פרט לבודדים) ועדיין מסרבים עד היום הזה, להכיר בפה מלא בהיקף האשמה הרובצת על רבים מבני עמם ברצח שכניהם היהודים, תוך שהם מטיחים בצורה נגדית נימוקים שקריים. בין היתר, משתמשים הללו בנוסחה הסימטרית האומרת שהטבח ביהודים בשנת 1941 בוצע כתגמול גרידא בעד השתתפות היהודים בסובייטיזציה של ארצותיהם בשנת 1940. אין תימה, איפוא, שעיוות מרושע זה הגביר את ריגשות הזעם והטינה מצד השרידים היהודים כלפי הרוצחים ומצדיקיהם. ביטוי לכך ניתן גם בעוצמת ההאשמות החריפות המוטחות נגדם במסגרת הפולמוס המר המתמשך כבר שנים רבות ־ בכתב בלבד. מכל שכן לא התאפשר, למעשה, דיאלוג ראוי לשמו בין הניצולים היהודים לבין נציגים באלטים: לא בתוך הארצות הבאלטיות ־ בגלל היעדר חופש ולא במערב ־ בגלל היעדר בסיס התחלתי מספיק. באופן טבעי חל גם פיחות מסויים בהתעסקות של קהילת המהגרים הליטאית במשפטים של פושעי המלחמה מקרב אחיהם וזאת בין היתר גם בגלל הקצב הדוהר של מקרי המוות בקרב אוכלוסיה מזדקנת זו כולל החשודים ברצח יהודים. כאן המקום לציין, כי את התגייסותן של מערכות המשפט בארצות כמו קנדה ואוסטרליה, לטפל בפושעי מלחמה באה למעשה מאוחר מדי.

עם כל זאת עשה הזמן את שלו ובמשך יובל שנים לאחר השואה אנו עדים פה ושם בתמורות מסוימות חשובות בעמדותיהם של חלק מהשרידים היהודים וכן אולי גם של חלק מבני העם הליטאים ־ לגבי אירועי השואה ולקחיה. בין הגורמים לתמורות אלה הם: האירועים המהפכניים שהתרחשו בברית המועצות ושהניבו החזרת העצמאות המדינית של ליטא, אך גם תופעות דמוגרפיות משמעותיות בציבור השרידים.

בכמה סוגיות כמו בעניין "הנוסחה הסימטרית" (סיוע של היהודים לסובייטים בשנת 1940 לעומת סיוע הליטאים לנאצים ב־1941) חלה התקרבות מלאה כמעט בין ראשי המימסד בליטא העצמאית דהיום לבין המנהיגות של האמיגראציה הליטאית שהתבססה בינתיים בארצות המערב. יחד עם זאת , אין ספק שחשיבותם של מיכלול הנושאים הללו הולך ופוחת נוכח השינויים הדמוגרפיים שהולכים ומתרחשים לנגד עינינו.

עד כאן מעין דברי רקע על עובדות העבר שעדיין משליכות צל כבד מאוד על ההווה ואולי גם על העתיד הנראה לעין. מכאן ואילך יסובו הדברים בעיקר ביחסים שבין הליטאים ולבין בני המיעוט היהודי שבארצם בפרק הזמן של המעבר מתקופת ה"גלאסנוסט" מאתמול לעידן העצמאות המתמשכת גם כיום.

מסתבר שבמקביל ללחץ המוסרי והמדיני שהפעילו הליטאים לביטול מחוייבותם להסכם ריבנטרופ־מולוטוב ולהינתקות ארצם מברית־המועצות, הלכו וגברו שם איתותי **התקרבות והתפייסות** כלפי השרידים היהודים, עוד ב־1989 הוקמו בליטא מרכזי תרבות יהודית ובראשם הועמדו פעילים מקורבים למימסד הלאומי החדש, הוא תנועת ה־ "Sajudis" להתחדשות לאומית. כן הופעלו בערים וילנה וקובנה **בתי־ספר** לילדים יהודים ובהם לימדו יידיש ועברית. לימים החל גם להופיע בוילנה הבירה **כתב־עת** יהודי: "ירושלים ד'ליטא". לכל אלה התלווה הסבר מודגש שמדובר כאן **בתיקון הקיפוח** המשווע שהמשטר **הסטאליניסטי** עולל לשרידי היהודים במישור הלאומי־תרבותי, וזאת כצעד משלים מה שעולל לפני־כן מימשל הכיבוש **ההיטלריסטי**. יחד עם זאת הושמעו רמזים עבים על כך שהיהודים מכל העולם **יסייעו** לעם הליטאי להשיג עצמאותו המדינית והתבססותו הכלכלית (באמצעות השקעות, מילוות ומענקים מהעולם המערבי), כפי שעשו זאת היהודים ביעילות ובהצלחה בשלהי מלחמת־העולם הראשונה. אין תימה שראשי המדינה ובעיקר LANDSBERGIS VYTAUTAS (שאינו שוכח לציין שאמו היצילה יהודים (למעשה מדובר בנערה יהודיה אחת ־ באביב 1944 סמוך לסוף הכיבוש הנאצי!) הירבה להרעיף "הצהרות פיוס" דיפלומאטיות הערבות לאוזניהם של נציגים יהודים מכל העולם. אך **בו בזמן** נמשכו שם ביתר־שאת פעולות **הטישטוש בשטח** כלפי ייחודה של שואת יהודי ליטא, תוך **עירבוב מלאכותי** עם עובדות הנוגעות למאבק בין העם הליטאי לבין השלטון הסובייטי. כך הוכנס לתצוגה המתמדת שבפורט ה־9 (גיא הרצח ההמוני של יהודי קובנה) חומר תיעודי על הגלייתם של ליטאים לסיביר!

זאת ועוד. לאחר שמספר יהודים מוילנה, יזמו הקמת מצבה בגיא־הרצח של פונאר, גרמו השלטונות **לפיחות משמעותי** לגבי התוכן של הכתובת שעליה, שאמורה היתה לאזכר את 70,000 הקרבנות היהודים אשר "נרצחו ונשרפו על ידי הנאצים ועוזריהם המקומיים". המילה

←

מקומיים שפירושה האמיתי "הליטאים" **הושמטה** בגלל אי־רצונם של השלטונות להודות (ולו גם בעקיפין) בזהותם של מרבית הרוצחים. כמו כן **בוטל** לגמרי הנוסח של הכתובת בשפה הליטאית והרוסית - ככל הנראה מהחשש שמבחינת השלטונות נועדה המצבה בעיקר **לתיירים** יהודים מישראל ומהמערב - שהרי אלה ואלה מכניסים מטבע זר!

סמוך לפני טכס חנוכת המצבה עם כתובת **מעוותת** זו, ביצעו מעשה שהתפרש כתוספת חטא על פשע: בגיא־ההריגה בפונאר צוינו בהבלטה שמותיהם של **14 ליטאים** שניספו לא מכבר בהתנגשויות על רקע פוליטי עם חיילים סובייטיים. לא יפלא שרבים מיוצאי ליטא ראו במעשה זה של טשטוש ייחודה היהודי של השואה מעין "**הכנסת צלם להיכל**" או/ו "סטירת לחי" נוספת ליוזמי המצבה. "איגוד יוצאי ליטא בישראל" אף **הסתייג** נמרצות מכל הקשור בטכס ובמיוחד להשתתפותה של משלחת רשמית מישראל ובראשה יו"ר הכנסת. גם קבוצת פארטיזנים לשעבר מקובנה קיימה בהקשר זה התכנסות תחת הסיסמא "ליטא ארץ הדמים הגדושה בקברות יהודים" וברוח זו קיבלה שורה של החלטות שהופצו בכל העולם. **על אף** כל זאת התקיים הטכס ב־22 ביוני 1991 - 50 שנה לתחילתה של השואה בארץ ליטא ובאיזור כולו. ביקורה של המשלחת מישראל **נוצל** אכן היטב ע"י המימסד של ליטא לשם הדגשת הידידות **הפורחת**, כביכול, **מחדש** בין היהודים והליט־אים. במקביל הלכו ורבו פניות מצד ממשלת ליטא לממשלת ישראל **להכיר** בליטא העצמ־אית ולכונן עימה יחסים דיפלומאטיים. ואילו איגוד יוצאי ליטא יצא **בקריאה פומבית** להימנע מצעד זה, אלא אם יכריזו הליטאים חרטה מלאה ויבקשו סליחה ומחילה על מעשי בני עמם בתקופת השואה וישפטו את רוצחי היהודים המתהלכים חופשי". על אף זאת הזדרז שר החוץ של ישראל להיענות לבקשת ליטא ויתר הארצות הבאלטיות ולהכיר בעצמ־אותן **ללא שום התנייה** משמעותית אם בכלל.

ב־5 לספטמבר 1991 יומיים לאחר מחווה זה, התפרסם בעמוד הראשון של N.Y. TIMES מאמר חריף בגנות **הריהאביליטאציה** המתנהלת בליטא לגבי אלפי אנשים שהורשעו בשעתם ע"י בתי־דין סובייטיים כפושעי־מלחמה נאצים. אם כי גם קודם היה ידוע שב־2 במאי 1990 חקקה ממשלת ליטא החדשה חוק "שיקום הזכויות של אנשים שסבלו בגין התנגדותם למשטרי הכיבוש" **הרי** חשיפת משמעותו של חוק זה גרמה **להדים קשים** בכל העולם. כך למשל הכריז שר החוץ השוודי שממשלתו תבחן מחדש את הסיוע לארצות הבאלטיות. במיוחד גברו הזעם והמרירות בקרב היהודים - בכלל ושארית־הפליטה - בפרט. בנוסף לגל עצום של מחאות וגינויים שהתפרסמו בעיתונות ייזמה קבוצת שרידי השואה בישראל הוצאת כתב־עת בשם "ליטא - הפשע והעונש". מקרב המוסדות היהודים הגיבו בצורה נמרצת ביותר אנשי "מרכז שמעון ויזנטאל", שככל הנראה, הדליפו את הידיעה ל־N.Y.T. שליח ה"מרכז", אפרים זורוף, יצא בדחיפות **לוילנה** וקיים שם פגישות עם נציגי העיתונות וראשי המימשל כולל הנשיא לאנדסברגיס והתובע הכללי פאולאוסקאס .A.PAULAUSKAS. התברר ששורש הבעיה

Lietuvos žydai ir KGB

"Voratinklis"

Pažymoje, kuri parašyta remiantis KGB agento "Jablonskij" (a.b.35 777) pranešimu, nurodoma: "Prieš "Jablonskiui" išvažiuojant į Izraelį jam Lietuvos KGB davė užduotį, siderintį su SSSR KGB "Z" valdyba. Jis savo išvykos metu turėjo visapusiškai kompromituoti Lietuvos žydų kultūros draugijos pirmininką E.Zingerį. Agentas išsivežė jo patiek padarytą draugijos posėdžio magnetinį įrašą. Šiame posėdyje buvo priekaištų E.Zingeriui. Tvirtinama, kad iš Izraelio gautomos valiutinės lėšos naudojamos Sąjūdžiui. Apie tai KGB agentas informavo "Kol Izrael" ir "Sochnuto" darbuotojus. Neigiamai E.Zingerį įvertino A.Traubas. "Sochnuto" darbuotojai sutiko, kad Sąjūdžiui galėjo tekti dalis lėšų, nes Žydų kultūros draugijai persiųsta daug lėšų. Bet "Jablonskiui" buvo pasakyta, kad "Sochnutas" nesuinteresuotas kompromituoti E.Zingerį, nes komplikuotųsi padėtis su "Džointo" firma. Todėl KGB agentui patarė pertvarkyti draugiją į tradicinę žydų bendruomenę, veikiančią prie sinagogos. Kai KGB agentas grįžo iš Izraelio, sudarytą grupę, į kurią jėjo Landsveris, Efrosas, Traubas ir kiti. Jų susirinkimų žydų bendruomenė turėjo paskelbti savo necentralitetu bei kokių kitų organizacijų atžvilgiu. Kaip atsvarą E.Zingerio liberaliems nuškinimams apie žydų ir lietuvių santykius ir nelaimes numatyta paskelbti (prosinut - rus. P.V.) Lietuvos masinėse informacijos priemonėse publikacijų, kad žydus šaukė lietuviai. Finansinę veiklą turėjo tikrinti Minsko aukštosios MVD mokyklos Vilniaus filialo dėstytojas Jurijus Bluvšteinas. Numatyta E.Zingerį pakeisti. KGB agentas "Jablonskij" pažymėjo, kad iš SSSR kontrabanda tengva pervežti smuikus. Tada važiavę Traubas ir Šemelinas pervežė į Izraelį 3 smuikus, pirktus po 700 rublių, ir pardavė juos po 500 dolerių. Traubas, be to, pervežė austrišką smuiką, kurį pardavė už 20 000 dolerių. Jis turėjo dokumentus, kad išvežamas menkavertis instrumentas, o iš tikrųjų tai buvo ypač vertingas smuikas.

Kartu su ansamblių vyksę į Izraelį VVU profesorius Koganas labai norėjo skaityti paskaitas universitete ir pasirūpinti, kad į kibucą priimtų jo dukrą.

Numatyta KGB agentui "Jablonskij" parengti naują užduotį. Apie kitą jo pranešimo dalį pulkininkas Vytautas Kriaunskas nusiuntė šifruotą telegramą Nr.4802 į Maskvą - SSSR KGB PGU "RT" valdybos 3 skyriaus viršininkui pulkininkui drg. V.Mariejevui. Joje rašoma, kad Izraelio specialiosios tarnybos ketina Sibire ir Urale sukelti antisemitines nuotaikas, kad paduotų išvyką į Izraelį - jen rengiamasi apgyvendinti tūkstantį žydų. Pabaltijyje ir stambiųjų miestų jau daug emigravo, todėl čia antisemitines nuotaikas žadinti neverta. Lietuvoje priskaičiuojama 8000 žydų. Numatoma 4000 perkelti į Izraelį, kiti turi likti kaip "krikštinė masė, apsauganti nuo asimiliacijos". Dėl agento jiūkos Izraelyje abejinga, sutikta žinia apie Lietuvos nepriklausomybę. Kultūros centrui, žydų mokykloms, sporto draugijos "Makabi" turi būti skaitus žydų emigracijai. Šifruotą telegramą surašyta 1990 m. gegužės 4 d. Parašyta, kad šią informaciją KGB agentas "Jablonskij" gavo lėdamas Izraelyje 1990 metų balandyje.

Kitame dokumente parašyta, kuriuo laikotarpiu G.Kaunavičius buvo KGB agentu.

Darbo stažuvimo 1991 m. gegužės 17 d. išvakarėse apie ryšius su KGB agentu "M.Rubšys" (a.b.Nr.23572), kuris užima aukštą partinį žydų kultūros centre "ŠOKEL", kalbėjo E.Zingerį ragindamas: "Plepys, neišpi do ka žadėjęs, karjeristas". Šito agento - žydų Vilniaus gimnazijos direktorius Leonidas Šapyro prašo, kad atvyktų žydų Šiaulių delegacija, nes kitaip E.Zingeris liks savo poste. Agentas pranešė, kad 1990 m. gegužės 11 d. į Šiaulius atvažiavo Furmanas su šeimoma. Su juo buvo pažįstamas prieš karą. Jam agentas pranešė, kad numatomas susitikimas, kuriame bus nuversias pasyvus, nemokantis dirbti E.Zingeris. Juo neapsenkinti ie žydų šiuokiniai, kurie priešiški V.Landsbergio komandai. Tai "M.Rubšye" aiškina visiems į Šiaulius iš užsienio atvykstantiems žydams. Be to, agentui aiškina apie Lietuvos valdžios dvejopą elgesį: iš vienos pusės - kultūrinė autonomija, muziejus, mokyklos, o iš kitos - veiksima veiklos organizacijos: "Lietuvių tautininkai", "Jaunoji Lietuva", Šaulių sąjunga. Jo manymu, nejvertinas genocidas. Šis agentas charakterizuoja į Šiaulius atvykstančius žydų turistus užsienio verslininkus.

Povilas Varanauskas
AT komisijos KGB veiklai Lietuvoje tirti narys

נעוץ ב־**2 סוגיות**: א) **סירובם** של הליטאים לפרסם את שמותיהם של כל 35,000 האנשים שכבר קיבלו ריהאביליטאציה ומענקים. ו־ב) **שההגדרה** של השתתפות ברצח־עם" מיושמת במידה **המיזערית** עד כדי כך, שרק מי שבעצמו לחץ על ההדק - לא קיבל חנינה. ואילו אותם אלפי הזקיפים שהובילו תוך מכות והשפלות את הקרבנות עד פי הבור, לא זו בלבד שניחונו, אלא שחנינתם **אושרה מחדש** ע"י משרד התובע הכללי. וכך מתהלך חפשי גם **רב־מרצחים** הידוע לשימצה BENDINSKAS A. שניצח על עינויי התופת של יהודים במוסך "ליאטוקיס" LIETUKIS בקובנה ביוני 1941.

בתוך כל המהומה כמעט **ולא נשמע קולם** ברמה של קומץ השרידים היהודים שעדיין נותרו בליטא. במידה שהיו תגובות, הן **שללו** את ההתערבות הנמרצת של שליח מרכז ויזנטאל שעלול ללבות מחדש או להגביר את האנטישמיות הקיימת בלאו־הכי ואולי מדובר **בפרובוקציה** של ה־KGB. "ירושלים דליטא" הגיב **בפרופיל נמוך** ובזהירות־מישנה. "אנחנו עדיין יושבים כאן" כתבו כמה ממשתתפי העיתונים האלה לחבריהם בישראל וכך נתנו להבין פשר שתיקתם המאולצת. עם זאת ולא במקרה החל שם לאחרונה להופיע כתב־עת אקטיביסטי יותר בשם "אצלנו".

מכל שכן **מגוונת ורבת־פנים** היא העיתונות הלועזית המופיעה כיום בליטא ומבטאה את מרבית פלגי־הפלגים הפוליטיים והחברתיים למן הימין הקיצוני והאולטרא לאומני־פאשיסטי ועד ספיחי המפלגה הקומוניסטית ורסיסי המשטר הסובייטי הקודם. לפני שנביא להלן מיבחר גדול יחסית של קטעי עיתונות בליטא (בשנים 1992־1993) העוסקים **בנושא היהודי**, ראוי להקדים ולאמר שעם ביטול המשטר הסובייטי בליטא והכרזתה כרפובליקה עצמאית ב־1990, חל שם גם **מהפך** משמעותי גם בהתעסקותה של העיתונות בנושא זה הן מבחינת הכמות והמגיוון והן מבחינת התוכן והטימאטיקה וזוויות־הראות השונות: החל מתרומתו של אלברט איינשטיין לעולם המדעי וכלה בתיאור מצבם של יוצאי ליטא בתל־אביב או בדרום־אפריקה. כן מוב־אים סקירות ותיאורים נוסטאלגיים מחיי היהודים בליטא מאז התיישבו בה במאה הי"י ועד מלחמת־העולם השנייה.

אך מכיון ששיעור היהודים **שנרצחו** בליטא היה מהגבוהים ביותר באירופה, אין תימה שנושא ספציפי זה תופס שם **מקום רב** יחסית בעיתונות המקומית.

במיוחד גברה ההתעסקות בנושא זה כתוצאה משני האירועים שקרו בליטא באותן שנים (1992־1993): א) **הקמת אנדרטה** (במימון אזרח ישראלי) לזכר הטבוחים היהודים בגיא־ההריגה פונאר שבווילנה. ב) **הריהאביליטציה ההמונית** תוך מתן פיצויים ותגמולים שהוענקה בליטא לאלפי אנשים ששיתפו פעולה עם הנאצים וחלקם הניכר גם היה מעורב ברצח יהודים.

בתוך שפע המאמרים, הזכרונות והמכתבים למערכת סביב אירועים אלה חוזרים על עצמם במידה רבה שבעת המוטיבים, עליהם כתבתי בעלון מס' 2 ושבחלקם מוכרים גם מהעתונות של ההגירה הליאית והם: אידיאליזציה של העבר; סימטריה של האירועים במלה"ע ה־2; עיוות פרופורציות או הבלטת חריגים; תדהמה וזעם בצד הצעות קונסטרוקטיביות; הדדיות בהענשת פושעי מלחמה; אופוריזציה של ההווה; אופטימיות לעתיד.

←

להלן מובאים מספר קטעים מסוגים שונים שהתפרסמו בעיתונות הליטאית בשנים 1992/3.

* תחת הכותרת "אל תסלח לנו אלוהים" מאזכרת הכתבת BIRUTE RASTENIENE, את הזוועות שהתרחשו בליטא בקיץ 1941 כאשר "בכל עיירה ובכל מרכז נפתי אלפי יהודים גורשו מבתיהם ונוצרים קאטולים שהפשילו שרווליהם רצחו ישישים, נשים ותינוקות". אמנם לדעתה רוצחים אלה לא היו מטובי האומה, ""אך מה עשה הרוב הדומם?" _ היא שואלת ובעצמה משיבה: "הסתכלו ושתקו". יתר על כן. רבים מאלה שידיהם מגואלות בדם ברחו אחרי המלחמה ליערות. אך במקום להתעמת עם אנשי נ.ק.וו.ד. העדיפו הללו להגיח בלילות לכפרים ולרצוח כל מי שניקרה להם בדרכם. החל מתינוקות וכלה בישישים. גם כיום - לאחר יותר מחמישים שנים - חוזרת אוירת העוינות בקרב הציבור ומאיימת באמצעים קיצוניים כלפי יריבים ובמקביל - חוגגת השחיתות של המימסד החדש. על כל אלה - סביר שאלוהים לא יסלח והשאלה היא: האם לא תיענש על כך כל האומה, כפי שנעשה בשנות הארבעים?

LIETUVOS ZINIOS 26/6/1992 Nr. 51

* תחת הכותרת "Saves nuteisimas" (גזר-דין עצמי) מתארת כתבת צעירה Skatikaite Ruta רשמי ביקורה בכפר במזרח ליטא Ozkiniai וזאת בעקבות מותו של התושב המקומי Varna Antanas - אחד מרוצחי היהודים הרבים בארץ זו בתקופת השואה. לפי התחקיר שערכה הכתבת בקרב תושבי הכפר, לרבות שתי אחיותיו של הנ"ל, פעילותו הרצחנית החלה בעיירה הסמוכה Kaltanenai כבר בקיץ 1941 עם הכיבוש הנאצי. לאחר שהצטרף ל"עונדי הסרטים הלבנים" (כך כונו בפי העם הכנופיות הלאומניות שקמו ופעלו בהשראת הכובשים) הוא רצח במו ידיו ובברכת הכומר המקומי Antanas Rukas את בני משפחת בנצ'יק, את הילדה בת ה-8 חייקה טרוק ורבים אחרים. כמו כן השתתף בחיסולם של כל יהודי המקום ב-29 ביוני 1941. לקראת מיבצע זה הוא וחבר מרעיו (ביניהם Eduardas Veikutis ו-Jonas Juodys-Cerniauskas) הושקו ביי"ש ע"י מפקדם Jakobilovicius Silvestras ולאחר מכן הוזמנו להשתתף בחלוקת הרכוש של הנרצחים.

לאחר המלחמה חלק ניכר מכנופית המרצחים אותר בידי השלטונות הסובייטים ונדון לפרקי מאסר שונים ואילו את Varna - לא מצאו - גם לא חיפשוהו יותר - כאילו לא היה קיים עוד. אלא שאת העונש על מעשיו - כאילו גזר על עצמו: בנוסף לכך שלא יצא מפתח הבית, הסתפק באוכל מיזערי, כמעט והתנזר משתייה ולא הוציא מילה מפיו, פרט להכרחי ביותר וגם זאת רק עם שתי אחריותיו שבביתם התגורר. ככה חי לו עד יום מותו ב-1991. בערך באותו זמן טוהר חברו למעשי הרצח Cerniauskas שהוזכר לעיל. הכתבת גם מציינת שכיום הוא ידוע כאחד הפעילים של סניף ארגון "יותיקי ההתנגדות" (המתנגדים לשלטון הסובייטי) באיזור Svencioniai.

RESPUBLIKA, 1\7\1992

*תחת הכותרת "האם שרפו את יהודי טאוורי‌גז" מביא העיתונאי ALEKSANDRAS MOROZOVAS מימצאי תחקירו על גורל היהודים בעיר זו שבמערב ליטא עם כניסת הצבא הגרמני אליה ביוני 1941. לדבריו אין אמת בשמועה שכל יהודי העיירה רוכזו אז בבית-הכנסת המקומי ונשרפו. עם זאת מציין הוא שקיצם המר של יהודי טאוורי‌ג בא יותר מהר ובצורה נוראה יותר מאשר במקומות אחרים בליטא. כל יהודי טאוורי‌ג נרצחו, לדבריו, עד חורף 1941. בתחילה נורו 900 גברים ולאחר מכן נרצחו כ-3,000 זקנים, נשים וטף. אם כי גם בקובצי התעודות שהופיעו בליטאית בתקופת השלטון הסובייטי מובאים שמותיהם של הרוצחים הליטאים שהתעללו קשות בקרבנות לפני שרצחום, אין שום איזכור על כך במאמרו של מורוזובאס. לעומת זאת הוא מבליט את העובדה שליטאים אציל-נפש הצילו כמה מבני המשפחות גולדשטיין וקוברין.

LIETUVOS AIDAS, 13\8\1992

דו שיח בין שני חושבי קובנה בגיל העמידה (בני הדור השני למלח"ה ה-2).

*במאמר הנושא כותרת "הנרצחים לא יסלחו" מתפלמס (NUZUDYTIEJI NEATLEIS) המחבר GINTAUTAS JONAITIS (להלן ג"י) עם ARUNAS NESAVAS (להלן א"נ), שפירסם ב- 16/6/92 בעיתון KAUNO TIESA רשימה שכותרתה "רק אז נוכל להושיט יד אחד לשני". א"נ המציג עצמו כבנו של מי ששירת בקיץ 1941 ב"באטליון הגנה עצמית", (אך כנראה ש"הוא עצמו לא השתתף בירי של יהודים", שהרי מוסדות ה-קגב שעסקו בחקירת הנושא לא אסרוהו), קושר את רצח היהודים "החפשים מכל פשע" בסיבות הבאות: מרכז המפלגה הקומוניסטית נשלט בשעתו ע"י יהודים וגם אשתו של מזכ"ל המפלגה היתה יהודיה. 77% מהמסחר בליטא היה בידי היהודים; היהודים השתתפו בסובייטיזציה של ליטא והלאמת הכלכלה; מרבית הרציחות של היהודים בוצעו בידי מחוסרי-עבודה ואלכוהוליסטים, אלא שהיהודים הם שפיתחו את האלכוהוליזם לליטא באמצעות מאות בתי-המרזח שהחזיקו ברחבי המדינה עוד בתקופת השלטון הצארי במאה ה-19. על אף כל האמור לעיל מובאת בסוף רשימתו של א"נ פנייה ליהודים ששרדו - לסלח לאביו ולחבריו לנשק, שבגלל תחושת הנקם שפכו דמם של אנשים שכל אשמתם היתה - שהיו יהודים. יחד עם זאת על היהודים להעריך נכונה את מעשיהם של הפוליטרוקים והקומיסארים מבני הלאום היהודי ולקבל אחריות "על הרס חיי משפחותינו".

ג"י המתייחס לכל טענותיו הנ"ל של א"נ מנסה להפריכם אחד לאחד ולשם. באשר לטענה על שליטתם של היהודים בחיי הכלכלה של ליטא

⬅

"TIESA" 1993.01.28 Nr.17 (15025), 3 psl.

KODĖL NIEKO NEDAROMA?

Atviras laiškas Tauragės rajono Tarybos pirmininkui ponui V.Venckui, valdytojui ponui V.Pečiuliui, miesto Tarybos pirmininkui ponui V.Griniui ir merui ponui K.Pauliui

Antšunių kaimo pakraštyje Antrojo pasaulinio karo pradžioje žmogžudžiai žvėriškai nužudė apie 3000 tauragės žydų - kūdikių, vaikų, moterų, senelių, invalidų. Buvo pralieta daug nekalto kraujo.

Žydų genocido aukoms čia pastatytas paminklas nuo 1992 m. gegužės buvo tris kartus apiplėštas ir išniekintas. Po pirmojo apiplėšimo paminklo autoriai tautodailininkai Antanas ir Elena Bagdonai jį restauravo savo iniciatyva. Po antrojo ir trečiojo (1992 m. spalio mėn.) apiplėšimo į juos net niekas nesikreipė.

Dabartinė paminklo būklė apgailėtina. Laikas bėga, tačiau niekas absoliučiai niekas Tauragėje net neketina jo restauruoti. O prie paminklo ir dabar fotografuojasi atvykę užsieniečiai...

Manau, kad paprasčiausias padorumas ir žmoniškumas reikalauja, kad paminklas vis dėlto būtų restauruotas. Ką ketinate padaryti šiuo reikalu?

Suversti visas bėdas „kiauram biudžetui" būtų labai primityvu, juk paminklo restauravimui galima rinkti aukas.

Aleksandras MOROZOVAS
Lietuvos žurnalistų sąjungos narys, kraštotyrininkas

הוא מאזכר את העובדה שראשוני היהודים הוזמנו לכאן לפתח את הכלכלה, המסחר והמלאכה ע"י הנסיך הגדול VYTAUTAS. ואילו בליטא העצמאית, לא זו בלבד שכל ליטאי יכול היה לעסוק במסחר, אלא שהמדינה סייעה לליטאים בצורה מוחשית. לכן גם המונופולים הקואפראטיביים היו אך ורק בידי הליטאים. ובאשר לאלכוהוליזם, הרי ייצור היי"ש היה אחד מסעיפי ההכנסה העיקריים של השליטים והכנסיה הן בתקופה הפיאודאלית והן לאחר מכן. בליטא העצמאית התרכז הייצור והמכירה בידי גופים ממלכתיים ולכן "לא המוזג היהודי הפך אי־אלו ליטאים לאלכוהוליסטים ולרוצחי־יהודים". ג"י גם שולל נמרצות את תוקפה המוסרי של פניית א"נ שהיהודים יסלחו לאביו ולחבר מרעיו משום שבקשת הסליחה באה תוך הטלת אשמה קולקטיבית על כלל היהודים. תוך כדי כך רומז המחבר שהעובדה שאביו של א"נ לא הובא לדין ע"י השלטונות הסובייטים נעוצה קרוב לוודאי בכך ששיתף פעולה עמהם, כמו שנהגו הרבה רוצחי יהודים.

OPOZICIJA 25 (28)JONE 1992

* על מאמר הביקורת הנ"ל של ג"י מגיב א"נ שהמדובר בדמגוגיה גרידא ורצון להשמיצו ולפגוע בו אישי. האמת היא שאביו ברח מליטא כבר ביולי 1944 (עת חזר לשם הצבא הסובייטי). זאת ועוד. את ג"י לא מטרידה כלל בעיית הי־חסים בין הליטאים והיהודים ולא חשית האמת, כי אלמלא כן היה חייב לאזכר את מדינת ישראל, שהפכה למיקלט של מבצעי הג'נוסייד הסטאליניסטי.

KAUNO DIENA 14\8\1992

* לרגל "יום רצח־עם של יהודי ליטא" המתקיים שם ב־23 בספטמבר (הוא יום חיסול גיטו וילנה) מפרסם ARNOLDAS FIROCNIKAS מאמר בשם (איפה המהות האמיתית של הטרגדיה היהודית!). בין היתר מביא המחבר קטעים מהדברים שכתב PR. GAIDAMAVICIUS בשבועון ליטאי ZIBURIAI 2180) 49) בקנדה המוקדש לצורך ב"השקפה חדשה" בפולמיקה בין היהודים והליטאים. באחד הקטעים נאמר שם שבגלל כמה פושעים אין להטיל אשמה לא על העם הליטאי ולא על העם היהודי. על כך טוען PIROCNIKAS ARNOLDAS: "הדברים אלה נכונים, אך האם הם נכונים לגמרי? ניתן לראות בהם שהכותב רוצה להיפטר בזול מבעיה כאובה ומדוברת מאד בקרב העם הליטאי". זאת ועוד. לטענת A.P. מרבית הפובליציסטים הליטאים המנתחים את רציחות היהודים בארצם מציינים תוך נימה של הצדקת תופעה זו את האימפולס של הנקמה "הקדושה" שרווחה אז. כפי שהוא עצמו זוכר לא הצדיקו אז רובם של הליטאים נקמה זו והוקיעו את הנוקמים שלא קיבלו מהם שום ייפוי־כח לפעול בשם האומה. כינוי הבוז "ZYDSAUDYS", התמקד ברצח יהודים ככלל ואילו מקרב הרוסים, הפולנים ובני לאומים אחרים כמעט ולא נפגעו בליטא בקיץ 1941, אלא בודדים מהם שהיו קשורים למשטר הסובייטי. התשובה, לדבריו, אינה נעוצה בנימוק "נקמה" גרידא, אלא במשהו רחב יותר. כך או אחרת הנימוק של "נקמה" הוא מופרך.

ובין אם היהודים מוקיעים את בני־עמם שתיפקדו כתליינים של הליטאים ובין אם לאו, "שומה עלינו לפרט בשמות את התליינים שלנו ובשום אופן לא להצדיקם. זאת דורש הצדק העליון. שכן כמה שלא נוכיח את הפשעים שביצעו אנשי N.K.V.D. היהודים נגד הליטאים, הרי אין להשוותם לפשעים שבני עמם ביצעו בעם הזה הראוי לכבוד".

TIESA, 23\9\1992

* SEVERINAS VAITIEKUS היועץ של מחלקת הלאומים של ממשלת ליטא מפרסם בתוקף זה מאמר גדול יחסית בשם "יהודי ליטא" LIETUVOS ZYDAI הנושא אופי של מעין ערך אנציקלופדי עם פירושים מעודכנים. המאמר מתחיל בפריוילגיה שהעניק הנסיך הגדול VYTAUTAS ב־ 1388 ליהודים ומקומה המרכזי של וילנה VILNA ביהדות העולם החל מהמאה ה־18, ומסתיים בהצגת הפעילות התרבותית בקרב כ־7,500 היהודים הנמצאים שם כיום. באשר לסופה המר והנמהר של יהדות ליטא בשנים 1944־1941 מובא במאמר הקטע הבא: "למרבית הצער נגזר על העם היהודי לעבור (HOLOCAUST) GENOCIDAS. עד היום ההסטוריונים אינם יכולים להסביר למה זה קרה גם בליטא, בה עד אז לא ידעו מפוגרומים. העובדות מעידות: ב־400 אתרי רצח המוני הושמדו 220 אלף אנשים מבני הלאום היהודי. בעוד שבשנת 1923 הם היוו 8.3% מכלל האוכלוסיה של ארצנו, הרי ב־ 1959 שיעורם הגיע ל_ 0.9% בלבד".

*תחת הכותרת (הפוגרומים נערכו בידי חברי "ליטא הצעירה") מתפרסם מכתב למערכת מאת ANTANAS JUOZULYNAS מהעיירה KURSENAI מכתבו מתייחס לגירסה הדמגוגית, לדבריו, המופצת ע"י חברי ה" SAJUDIS" ואנשי LANDSBERGIS שבליטא מלפני המלחמה לא אירוע, כביכול, שום תקיפות נגכד בני־לאומים אחרים. ועל כך מגיב הכותב כדלהלן: הפוגרומים נגד היהודים נערכו בצורה גלויה וללא חשש. הריני זוכר איך בשנים 1937, 1936 ו־ 1938 היו חברי ארגון "JAUNOJI LIETUVE" ב־ KURSENAI מת־אמנים ערב הפוגרומים ביידוי אבנים ולשאלות המבוגרים על מעשיהם היו מסבירים שעומד להיערך פוגרום נגד יהודים. ואכן בחצות הלילה הדהדו ברחובות בהם גרו יהודים קולות של ניפוץ שמשות וקריאות של אנשים... השלטונות לא תמכו, כביכול, בפעילויות אלה, אך גם לא רצו לראות שנערכים לפוגרומים. המשטרה לא התערבה..."

OPOZICIJA 40 (43)1992 אוקטובר

*KEDAINIAI מהעיר JUOZAS VAITKUS כותב מכתב למערכת תחת הכותרת הנמרצת (לא NEI PATEISINIMO NEI SENATIES חנינה ולא התיישנות) בקשר לפולמוס הציבורי המתנהל כיום בליטא לגבי רוצחי היהודים. לדבריו מגוחך לקבוע שבליטא לא היה רצח־עם בזמן המלחמה ושבו השתתפו בפועל ליט־אים עונדי סרטים לבנים. במחוז KEDAINIAI בלבד נורו יותר משלושת אלפים יהודים. ואילו האדון LANDSBERGIS מנסה לטהר את עונדי הסרטים הלבנים שהיו פעילים ביותר ושירו ביהודים. אנשים ישרים בליטא חושבים

⬅

"Juodoji knyga"

Lietuvos žydų organizacijos Izraelyje informaciniame anglų kalba leidinyje "Gachelet" š.m. vasario mėn. laidoje rašo šios organizacijos pirmininkas dr. Aba Gefen. Jis primena, kad pernai sausio 20 d. suejo 50 metų, kai Berlyne, Wannsee vietovės konferencijoje, 1942.I.20. buvo priimtas planas, kaip sunaikinti 11 mil. Europos žydų.

Lietuvos ketvirtis milijono žydų pradėta žudyti dar prieš šią konferenciją. Lietuviai aktyviai pasireiškė žydų suėmimuose dar prieš vokiečiams užimant Lietuvą.

Žydai manę, kad žiaurus susidorojimas bus akivaizdi pamoka ateinančioms kartoms. Bet labai suklysta. Nauji naciai atsiranda Vokietijoje, net JAV-se.

Lietuvos žydų organizacija Izraelyje, prieš užmezgant diplomatinius santykius su Lietuva, ragina Izraelio valdžią nustatyti sąlygas: Lietuvos atsakingi pareigūnai turėtų paskelbti rimtą lietuvių tautos atgailą, atsiprašyti žydų, nubausti nusikaltėlius, prisidėjusius prie žydų žudymo, pažymėti masinius žydų kapus ir vietoves, kuriose buvo nužudyti žydai.

Lietuvos žydų organizacija Izraelyje sudarė specialią politinę komisiją, kuri turi paruošti leidinį "Black Book" (Juodoji knyga). Joje būtų sužymėti visi lietuviai, prisidėję prie žydų tautžudystės. Be to, bus leidžiamas periodinis biuletenis, pavadintas "Lithuania – crime and punishment" (Lietuva – nusikaltimas ir bausmė). Organizacijos nariai, kilę iš Lietuvos, prašomi pranešti žudynėse dalyvavusių lietuvių pavardes. A.

שאסור לרוצחים להינות מחנינה ולא מהתיישנות. ואת אלה שברחו לחוץ־לארץ יש להחזיר לליטא ולשפוט אותם על מעשי הזוועה שביצעו.

OPOZICIJA40 (43) 1992 אוקטובר

*תחת הכותרת NEMALONI DOVANELE (מתנה בלתי־נעימה) מתייחס P. SIURKUS לגירושו מארצות־הברית לליטא של MINEIKIS ANTANAS מי ששירת בתקופת השואה ביחידות הרצח של הנאצים. הגירוש בוצע בהתאם להסכם בין שתי הארצות. בליטא לא מפסיק מינייקיס זה להופיע בטלביזיה הליטאית כישיש נלבב שאינו יודע כביכול בשל מה גורש. על כך מגיב P. SIURKUS כדלהלן: "אולי גם יימצאו בליטא אנשים המכירים את "עלילות הגבורה של מינייקיס בשנות הכיבוש ההיטלריסטי? אכן קרוב לוודאי שיימצאו כאלה, לולא יחששו להיות מוקעים כ"אויבי האומה".

OPOZICIJA40 (43) 1992 אוקטובר

*POVILAS VARANAUSLKAS חבר הוועדה לחקר פעילות ה־ KGB בליטא מתפלמס עם חברי מועצת הקהילה היהודית בקובנה על ביקורתם הקשה נגד מאמריו בעיתון הממלכתי LIETUVOS AIDAS בהם פגע בעם היהודי ובאישים יהודים כמו מנחם בגין. ואילו V.P. מגיב שבכתיבתו על בן אציל זה של העם היהודי הוא דווקא הדגיש את אישיותו האיתנה והמכובדת. באשר לכלל היהודים, הרי הוא מצא בגנזכי ה־ KGB עובדות על הפ־ אטריוטיות שלהם כאשר בשנת 1918 לחמו 3,000 מהם עבור חירותה של ליטא. על כן ערכו להם אנשי KGB משפטים על השתייכותם לתנועה הציונית והרביזיוניסטית. לדבריו פרשה זו עוד תיכתב ללא שום קשר ליחס הבלתי הגון אליו מצד כמה חברי מועצת הקהילה היהודית.

KAUNO DIENA 29\10\1992

*בעיתון TREMTINYS (בטאון האסירים הפוליטיים בתקופת השלטון הסובייטי) התפרסמה רשימה בשם PARADAS מאת P.UZUBALIS. הדוחה תביעותיהם של היהודים להביא לדין את פושעי המלחמה הליטאים, בעוד שמרביתם של התליינים היהודים משנות ה־40 ברחו לישראל. על כך מובאת תגובה באותו עיתון מטעם מועצת הקהילה היהודית בקובנה (KAUNAS) , בה נאמר בין היתר: "אין אנו יכולים לאשר או להכחיש, שמישהו ברח לישראל. אולם נוכל לקבוע בהחלט שישראל אינה מהווה מיקלט לפושעים". נוכח תגובה זו מציע המערכת לאסוף ולפרסם נתונים יהודים שהיו אנשי בטחון סובייטיים וככאלה היו חוקרים את האסירים הפוליטיים הליטאים.

TREMTINYS 21 (78) NUVEMBER1992

* תחת הכותרת VALDYBOS PAREISKIMAS LIETUVOS ZVYDU BENDRUOMENES (הודעה מטעם הנהלת הקהילה היהודית בליטא) מובאת הידיעה: "בישיבה מיוחדת שקיימה הנהלת הקהילה היהודית בליטא הוחלט פה אחד על פירסום הודעה נגד גל חוזר של פירסומים אנטישמיים ההולכים ומתרבים בזמן האחרון בכתבי־העת של ליטא. ההנהלה עומדת להסב את תשומת־לב הנהגת המדינה לגבי תופעה זו".

KAUNO DIENA 24\11\1992

* במאמרו "העיוות של הקומוניזם 'הליטאי' " תוקף פרופ' גינוטיס דאמאלאקאס (GINUTIS DAMALAKAS) את הסופר ואיש הרוח הליטאי הנודע פרופ' ווינצאס קריאווה־ מיצקיאוויציוס KREVE-MICKEVICIUS) VINCAS) מי שהיה מפעילי האגודה לידידות ליטאית־יהודית וכיהן ב־1940 כשר החוץ של הממשלה העממית שהביאה לסובייטיזציה של

ירושלים דליטא

JERUSOLAJIM D'LITA - LIETUVOS JERUZALE

יידישע געמיינדע אין ליטע | נום.3.(41). מערץ 1993 | פרייז 8 טאלאנעס

אין בין א יוד, א ליטווישער יוד

אין דעם דאויקן ארטיקל לייגט דער אויטאר אויס די געדאנקען, וואס ער האט ארויסגעזאגט אין זיין ענטפער אויף די פראגעס פון זשורנאל 'זשילוויס' (נום.9, דעצעמבער 1992) וועגן יידיש-ליטווישע באציונגען.

הירש סמאלאקאוו

אין בין א יד שרן איבער די דעצעניע. א נעבעדענקן אין קאונס פון 1944 ענד אויך אין זשילונ. פון לינקס קיינסאל נים אריסנפאלן, אדב נים רעכטנען קאס־ינגריזונגען אריסער די נערעכטע פון אונזויער רעפובליק אויך פוריסטיע רייזעס. סים דער ליטווישער קולטור בין איך נעוען באקאנט. אנב. דעס באויף פראסט־ אין עסטאם בריסטי די ליטווישע קולטור, לוים סיין סיינע, נעמט אראם די קולטור נים נאר פון ליטווישן אין ליטע, נאר אזוי פון אנדערע פעלקערשאפטן, וואס באוועגן דעם נעמאן־קאנט. סד אין באשטים נעמען צו קומען אין באציונג סים דער קולטור פון די ליטווישע יידן, פון די אור נעוועזענע ליטווישע קס, כ'מיינ זאגן, א נאנץ הלב פרעמד. אין די דרייסקער יאהן, אין נים נאר קומען אין באציונג, אבער זיי זוכאפן סים אויך, אריסהיטן, אויך וויל וואס אין סענלער נעמען אין די מאטעריאלע באציונגען, די סובער־שפראך, דעם אינסטרומענט צו דער נעשיכטע פון די ליטווישע, אויך צו די יידיש־ליטווישע באציונגען. וואס זיינען נעמען נים איינ פון די זיבעציק אין פאריי־דעניע בים־פעראין. אבר, וואס איך זאל דיר איינענער פעל אריינגעוואס די דאזיקע באציונגען. דערפאר בין איך קיין אריי־

פרעזידענט פון דער ליטווישער רעפובליק

שכנותדיקע לענדער - אין פרלן, דייטשלאנד, הונגארן, דערמאר אבער אין די יארן פון דער היטלעריסטער אקופאציע האט מען אזוי די נעמאנס פאר די פאריקע יארצענליקער פון 'אידענטיטעט'.

אויף די אינטיקע יחסים־ליטווישע באציונגען דריקט א שוועריע ליאסט פון הימלערישע און סטאליניסטישע רעזימות. עקסטרעמיסטן הערשט אזוי ברייט ווי בין ליטווישער עקסטרעמיסטן באשולדיקט די יידן אין אלע אומגליקן. וואס אין אירגענדאן אנדען נורל פון ליטע, אין סים דעם פרוזם סען, אבר נים באדעקטיקן, אין באשט דערקלערן די מאסן־שרוטה פון יידן אין ליטע אין די יארן 1941-1944. דער יידישער עקסטרעמיסטן האלם ליטע פאר א פארשאלטן לאנד, א לאנד פון בעריע, וו די ערד אין דרענטשיקט סים יידישן בלוט. אבן באשולדיקט דאס נאנצע פאלק אין דער באמאלער פארנאכטנס פון דער עכטישער נתצע ליטאקס.

סים דעם דאזיקן עקסטרעמיסטן אין אנגעשטעקט נים קין קליינער ס'ל בכ פון דער ליטווישער, פס פון דער יידישער באפעלקערונג. די יידישע נקליסן דייזן ליטווישע אין אירשלאנד, וואס זיינען אדורך דעם ניהנוס פון נעסע און דער בעם פון דער היסטעריקער נקופאציע פארלייגן זיערע קרובים אין נעלנסן. א סי

ארצו. כך הפך אישיות זו לכלי שרת של הקומוניסטים. בהקשר זה מובא במאמר הכינוי העממי "זיידביאריס" (ZYDBERNIS) לאמור "משרתם של יהודים". אליבא דמחבר עשו הליטאים שימוש נרחב בכינוי־גנאי זה במיוחד ב־1940. שכן באותו זמן היוו היהודים 70% בגרעין של המפלגה הקומוניסטית הליטאית. על מצפונם רובץ רצח החפים־משפע במרתפי ה־ נקוו"ד. עם זאת, כשם שההמונים שצלבו את ישו אינם מייצגים את כל היהודים, כך גם הרוצחים היהודים מ־ נקוו"ד אינם מייצגים את כל בני עמם.

TRIMITAS\1, 1993

* חבר אגודת העיתונאים בליטא אל־כסנדראס מורוזובאס (ALEKSANDRAS MUROZOVAS) מתלונן על חילול אנדרטה שהוקמה לפני פחות משנה לזכר 3,000 יהודי טאווריג (TAURAGE). בהם תינוקות, נשים, ישישים ונכים, שנרצחו בצורה חייתית. חילול האדרטה בוצע שלוש פעמים ועתה ־ קובל מורוזובאס ־ אין איש נותן דעתו על כך וזאת למרות שמגיעים עדיין אנשי חוץ־לארץ להצטלם על יד אתר זה. שאלתו של העיתונאי היא: "למה לא עושים דברי" ירושלים וזו גם הכותרת של רשימתו.

TIESA 28\1\1993

* נציג מרכז וויזנטאל בישראל אפרים זורוף פירסם בסוף 1992 מאמר־ביקורת חריף בכתב־העת היהודי בארה"ב "תיקון" (TIKKUN) בעניין טיהורם של רוצחי היהודים ליטא. המאמר פורסם בקיצורים ועיוותם בבטאון של ממשלת ליטא "לייטובוס איידאס" (AIDAS LIETUVOS) מה־19 בינואר 1993 ועורר תגובות זעם בעיתונות הליטאית. אחת מהן שנכתבה בידי אנדריוס מרקיס (ANDRIUS MERKYS) נושאת כותרת "א. זורוף 'ליכלך' את ...עצמו" דעתו של מרקיס, זורוף ניסה 'ללכלך' את מערך היחסים בין הליטאים היהודים ובכך גרם נזק לבני עמו. ואילו יהודי ליטא מפחדים להגיד את האמת על "זורופים" כאלה. למה מפחדים? מכיון שלנוכחו לדעת כמה הותקף בשעתו עמנואל זינגר שלא הסתיר את דיעותיו.

במיוחד יצא קצפו של בעל המאמר המובאה הבאה של זורוף: "למרות שגם היו ליטאים אמיצים, שתוך סיכון עצמי עזרו ליהודים, הרי אלה ששיתפוט פעולה עם הנאצים ורצחו ־ מספרם היה לאין ערוך גדול יותר" בסוף המאמר מובאת התקוה שאין עתיד למחרחרי ריב כאלה מסוגו של זורוף, אך עם זאת נשאלת השאלה "כיצד יהודי ליטא יגיבו על מאמרו?"

TRIMITAS\2, 1993

* בסידרת ראיונות מטעם הירחון הספרותי בשפה הרוסית "וילניוס" עם נציגי המיעוטים הלאומיים בליטא רואיין גם הירש סמולאיקוב, העורך של "ירושלים דליטא" מאז היווסדו ב־1989. מטבע הדברים מוקדש חלק ניכר מהר־איון עמו על יחסי יהודים־ליטאים.

לדעתו מושפעים יחסים אלה מהעומס הכבד של הרציחות ההיטלריסטיות והסטאל־יניסטיות. ההקצנה שולטת עדיין בשני הצדדים. הקיצוניים הליטאים מאשימים את היהודים בכל האסונות שפקדו את ליטא ובכך להסביר, אם לא להצדיק, את השחיטות ההמוניות ביהודים בשנים 1944־1941. ואילו הקיצוניים היהודים רואים בליטא ארץ ארורה, ארץ של רוצחים, שאדמתה רוויה בדם יהודי ומאשימים את כל העם בהשמדתו הטוטאלית של שבט הליטוואקים. אלה שאיבדו את יק־יריהם בשואה אינם משלימים עם העובדה שבליטא טוהרו ללא יסוד לא מעט מאלה שהשתתפו ברצח היהודים ואף אחד אינו טורח לבטל בצורה משפטית את טיהורם. לדעתו של סמוליאקוב אפשר היה להשתחרר מניגודים אלה המזיקים ליחסים הטובים בין שני הצדדים. אך הדבר מותנה ברצון טוב משניהם ובעיקר חייבים לאמץ את העיקרון של שלילת אשמה קולקטיבית ושל אחריות קולקטיבית. כל אחד אחראי אישית למעשיו בלבד. סמולי־אקוב מיעץ ליהודי ליטא להיות לויאליים לגבי שיקום העצמאות הליטאית. לדעתו צריכה הלויאליות שלהם להתבטא בתמיכתם בפעילות הממשלתית להיטיב את המצב הסוציו־כלכלי של האוכלוסיה. יהודי ליטא יכולים וגם צריכים להעלות את שמה הטוב של מדינתם במישור הבינלאומי.

יחד עם זאת צריכים היו ליצור בליטא תנאים כאלה עבור היהודים שהם יוכלו לחוש עצמם בטוחים יותר. הדבר הזה הוא חשוב במיוחד נוכח המאבק הפנימי המשתולל כאן. והרי מתוך הנסיון ההיסטורי המר למדו היהודים על בשרם שכאשר שניים ניצים ביניהם ־ השלישי, הוא היהודי ־ יוצא ניזוק.

בנוסף לפירסום הראיון הזה בירחון "וילניוס"/1992(9) הוא גם הובא בתירגום ליידיש תחת הכותרת "איך בין א ייד, א ליטווישער ייד" (אני יהודי, יהודי ליטאי)

ירושלים דליטא, 14(3) מרץ 1993

*במאמר הנושא כותרת "במחסן האנטישמיות האוילית" מאשים הנשיא הקודם ויטאוטאס לאנדסברגיס (LANDSBERGIS VYTAUTAS) את ה־ KGB בהוצאת שם רע על ליטא בקרב דעת־הקהל בעולם המערבי. יחד עם זאת הוא מעביר ביקורת על מאמרים ועל אימרות המתפרסמות בליטא נגד היהודים והמועברות לעולם המערבי, כי דבר כזה עלול להזיק לזרימת הון משם לליטא. הכוונה במיוחד להון שקשור במידה זו או אחרת עם אנשי עסקים יהודים. להוכחת דבריו הוא מוסיף את המשפט הבא: "כל אחד יכול להבין, שכנראה, קשה למצוא בכל העולם איגוד עסקים או באנק, שבו איש זה או אחר אינו ממוצא יהודי

LIETUVOS AIDAS, 5\3\1993

Iš JAV deportuotas A. Mineikis

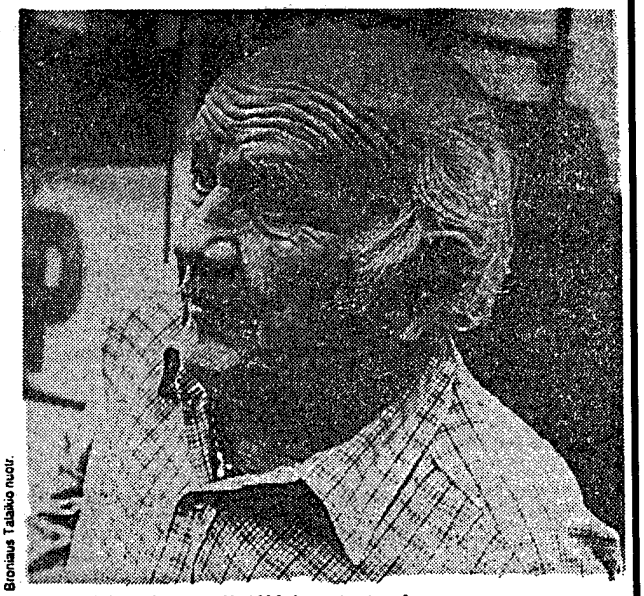
Virginijus GAIVENIS

Vakar pavakary iš Šveicarijos Vilniaus aerouoste nusileidusiu lėktuvu atgabentas Antanas Mineikis. Iš jo šią vasarą JAV teisėtvarkos pareigūnai atėmė pilietybę. Po kelis mėnesius trukusio teismo proceso buvo nutarta išeivį iš Lietuvos A. Mineikį deportuoti į Lietuvą. Deportuotasis pastaruoju metu gyveno Floridoje, o gimęs jis 1918-aisiais Mažeikių rajono Sedos gyvenvietėje.

Norėdamas gauti išsamesnę informaciją, vakar paskambinau į LR Generalinę prokuratūrą specialiųjų tyrimų skyriaus vyriausiajam prokurorui V. Vaicekauskui, kuris kaip tik šiais klausimais prokuratūroje ir užsiima. "Respublikai" buvo paaiškinta, kad apie A. Mineikį Generalinė prokuratūra absoliučiai jokios informacijos neturinti. Amerikos teisingumo departamentas, į kurį per šios valstybės ambasadą Lietuvoje buvo kreiptasi, į oficialų užklausimą kol kas neatsakė ir medžiagos apie A. Mineikį Lietuvai neatsiuntė. Manoma, kad deportuotasis kaltinamas karo metų nusikaltimais, jis nuslėpė prieš įvažiuodamas gyventi į Ameriką tam tikrus duomenis apie savo praeitį.

Vakar, sutiktas Vilniaus aerouoste, A. Mineikis žurnalistams primygtinai aiškino jokių duomenų nuo JAV valdžios nenuslėpęs. O gyventi Lietuvoje jis neketina, grįš atgal į Ameriką. Gaila, kad iš šio pono kalbos mes tik tiek ir sugebėjome išpešti, nes labai jau nesivertė A. Mineikio liežuvis.

Generalinės prokuratūros skyriaus vyriausiasis prokuroras V. Vaicekauskas "Respublikai" paaiškino, kad A. Mineikis kol kas nebus suimtas. Gavus atitinkamą medžiagą iš Amerikos, Generalinė prokuratūra pradėsianti tyrimą, ar A. Mineikis dalyvavo Lietuvos gyventojų genocido operacijose, ar jis

Broniaus Talalkio nuotr.

A. Mineikis - pirmasis iš JAV deportuotas žmogus

nusikalto ir gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

Priminsiu, kad JAV Teisingumo departamento ir LR Generalinės prokuratūros tarpusavio supratimo memorandumas "Dėl bendradarbiavimo persekiojant kariius nusikaltėlius" pasirašytas šių metų rugpjūčio mėnesį. Tačiau ir po to, kai JAV Teisingumo departamentas buvo užklaustas dėl A. Mineikos, apie deportuotąjį Lietuvoje jokių žinių. O juk Amerikoje, kiek žinoma, šiuo metu nagrinėjamos dar 6 ar 7 panašios civilinės bylos dėl mūsų tėvynainių, gyvenančių JAV, deportacijos bei denatūralizacijos

*תחת הכותרת "אנטישמיות" מובאת הידיעה הבאה: ב- LIETUVOS AIDAS מאתמול אמר מנהיג האופוזיציה וו. לאנדסברגיס, ש"קשה למצוא בכל העולם איגוד עסקים או בנק, שבו איש זה או אחר אינו ממוצא יהודי"

RESPUBLIKA, 6\3\1993

*תחת הכותרת "האומנם זה נעשה בשם ליטא" קובל א. גרוסמאן (GROSMANAS) שלהוריו היתה חנות גדולה במרכז קובנה, הלמאי ממשלת ליטא אינה מחזירה ליהודים את רכושם שהולאם ע"י הסובייטים. כדוגמה הוא מביא את הבית ברחוב שיאוליאי שבקובנה, שהיה שייך לפני המלחמה למשפחת רובינשטיין. ראש המשפחה גווע בגלות סיביר, אך רכושו זה אינו מוחזר ליורשיו. כך גם קרה לאחר שחזרו מסיביר היורשים של האחים אוליאמפרל, שהיו בעלי בית-החרושת הגדול "סילוואי". שאלתו - למה לא נוהגים בליטא, כפי שנהגו בכמה ארצות קומוניסטיות לשעבר כמו בולגריה והונגריה.

KAUNO DIENA 11\3\1993

*אדולפס דמושיס (ADOLFAS DAMUSIS) מפעילי ההגירה הליטאית בארה"ב מפרסם מכתב בשבחם של הלאומנים הליטאים שהתקוממו נגד הסובייטים בעת כיבוש ליטא בידי הצבא הגרמניים בתחילת "מיבצע הברבארוסה". בהקשר זה הוא גם מציין לטובה את נאומו של ראש ממשלת ליטא לשעבר גדימינאס וואגנוריוס (EDIMINAS VAGNORIUS) שפרסם דברים דומים בעיתונות הליטאית. לעומת זאת דאמושיס יוצא חוצץ נגד הסופר הליטאי הידוע טומאס ווינצלאווא (TOMAS VENCLAVA) שהוקיע (בעיתון RZECPOSPOLITA מה- 9.1.93) את הנסיונות הנלוזים לטשטוש הפעילות הפרוגרמנית ופרופאשיסטית שביצעו המתקוממים באותו זמן ושכיום מכתירים אותם כגיבורים. לפי ווינצלאבה, היו אלה, במקרה הטוב - אנשים תמימים מאד ובמקרה הגרוע - התלכלכו בפשעי דם נגד יהודים, פולנים וגם של ליטאים. מכתבו של דאמושיס מובא תחת הכותרת "האם המתקוממים משנת 1941 היו סוכנים נאצים?"

LIETUVOS AIDAS 27\4\1993

* "למי מפריע שנותרתי בחיים לבדי" - תחת כותרת זו מופיע מכתב תלונתה של פרומה קוצ'ינסקיינה (KUCINSKIENE FRUMA) לבית ויתקין מקובנה שנותרה יחידה מכל משפחתה הגדולה. תלונתה מתייחסת להימנעותם של השלטונות מלהחזיר לה (לפי חוק ההפרטה החדש) את הבית שהיה שייך למשפחתה לפני המלחמה.

KAUNO DIENA 28\4\1993

מחוך הפולמוס המתמשך בין ראשי המימסד היהודי לבין אישים ליטאים:

*"מה עכשיו(?O KAS DABAR) - זו הכותרת של ראיון שערכה העיתונאית יאנינה שמאשק-איטה (JANINA SEMASKAITE) עם סגן יו"ר הקהילה היהודית בקובנה יודל רונדר. שאל-ותיה נסבו רובן ככולן בהקשר שהיא מכנה הגל האנטישמי החדש והצהרות שהשמיעו כמה ליטאים שחשוב להם לגמד אם לא למחוק לגמרי דפים כואבים ביותר בהסטוריה של ליטא. יודל רונדר, משפטן העוסק באיסוף עובדות על הצלת יהודים חזר במהלך הראיון על עיקרי גירסתו הגלומה בדבריו הבאים: "נעניש גם את אלה שתוך עבודתם ב- KGB הגלו, עינו אנשים חפים משפע וכן את אלה ששיתפו פעולה ביעילות עם הנאצים, ירו בילדים חסרי-הגנה, נשים וישישים. אך כל זאת צריך לעשות בית-המשפט. להאשים ולדון על פשעים קונקרטיים יכול רק בית-משפט. וכן אין להשמיץ את כל העם".

KAUNO LAIKAS 17\3\1993

*סוכנות הידיעות הליטאית ELTA הפיצה גילוי-דעת מטעם הקהילה היהודית בליטא נוכח הדברים שהשמיע בטלביזיה המקומית ויטאוטאס רובאוויציוס (RUBAVICIUS VYTAUTAS), המכהן כעורך ראשי של השבועון לספרות ואמנות "ליטראטורה איר מיאנאס" (LITRATURA IR MENAS). לטענת אנשי הקהילה הכילו דבריו האשמה נגד עמנואל זינגר, שבהיותו יו"ר ועדת החוץ והבט-חון של הפרלמנט הליטאי, הפיץ בקרב בני אירופה את הגירסה שהליטאים הם עם של "קוטלי יהודים" (ZYDSAUDZAI) כן ניסה להחיות את אחד הסטריאוטיפים הנאציים בדבר ההאשמה הקולקטיבית על היהודים המזוהים כבולשביקים. אנשי הקהילה מבקשים למחות נמרצות נגד ההשמצות האנטישמיות של וו.ר. ומקווים שהן יוקעו ברבים.

TIESA 19\2\1993

*בתגובה על הגילוי-דעת נגדו פירסם וו. רוב-אוויצ'יוס הנ"ל מאמר תחת הכותרת "כיצד ולמה מנפחים את הבועה האנטישמית! לטענת הוא לא אמר את הדברים המיוחסים לו, אך על ע. זינגר רובצת אחריות כלשהי בגלל מסע ההשמצה האנטי-ליטאי שהתנהל באירופה. בהיותו בשוודיה ובארצות אחרות הוא נוכח לדעת שבדעת-הקהל המקומית נקלט מאד המושג של "קוטל-היהודים" הליטאי וכן רווחת שם הדיעה שהכיבוש הנאצי איפשר לליטאים להביע בעליל את רגשותיהם האנטישמיים שטיפחו כל הזמן. הוא תמה על כך שהעיתונות בליטא עברה בשתיקה על מסע השמצה זה וכן קובל על קיום טאבו לספר על השתתפות היהודים ברצח-עם של הליטאים. בתקופת השלטון הסובייטי. בסיום מאמרו מביא רובאוויציוס טכסט מפזמון אנטישמי שהיה שגור בפיו בתקופת ילדותו ושהסתיים בחרוז הבא: "קחו נא ילדים מקלון/ והרגו את היהודון". בשולי הפזמון הוא מציין שבאותו זמן עדיין לא ראה יהודי בעיניו, אך מכל מקום הוא מתנצל.

RESPUBLIKA 21\2\1993

*להלן קטעים מ-2 מכתבים למערכת המתייחסים למאמרו של רובאוויציוס "האם העם הליטאי הוא עם של קוטלי יהודים?" המכתבים נכתבו בידי שתי תושבות בוילנה.

1) גיטה שולציינה (GITA SULCIENE): "...מזמן מצחיק אותי הכעס של כמה מהיהודים כאשר מכנים אותם יהודים... ג. קאנוביץ' פירסם לפני הרבה שנים פאשקוויל קולנוע, בו הוא שם ללעג את העצמאות הליטאית. היתה זו, אכן, פגיעה בכל האומה, אולם התנצלותו לא שמעתי".

2) א. שיופיניינה (A. SIUPINIENE): "אלוהים יעניש את רובאוויציוס עבור השמצתו את עמי. איני משוכנעת בזה ועונה אמן. בליטא שאני כל כך אוהבת קיימים למרבית הצער רבים החושבים כמו רובאוויציוס. להם אין מעצור לארגן קבוצת ברנשים, שידחפו את שארית היהודים אל מקום מסויים וכך יפתרו את הבעיה. ייצאו אף כאלה שיעניקו להם ברכה קדושה. אני הראשונה אלך אל הבור".

RESPUBLIKA 6\3\1993

* במסיבת עיתונאים שערכה הנהלת הקהילה היהודית בליטא מול תופעת של האנטישמיות הגואה שם, אמר הסופר ג. קאנוביץ ש"האנטישמיות היא בעיה של הליטאים ולא של היהודים". העיתונאי גינטאראס מיקשיונאס (MIKSIUNAS GINTARAS) הכתיר באימרה זו את סקירתו ממהלך המסיבה הזו. לטענתו של ראש הקהילה, אחד מהמיתוסים הרווחים בעיתונות הליטאית הוא שע תחילתו של הכיבוש הסובייטי בליטא, השתלטו היהודים על הליטאים, ביצעו בהם רצח-עם ואף עתה מכינים להם מלכודת. מתוך ארבעת עיתוני הבוקר החשובים, רק אחד (LIETUVOS RYTAS) אינו מפרסם מאמרים אנטישמיים. ביקורת חריפה במיוחד הושמעה במסיבה נגד המאמר על "מזימות היהודים להשתלט על העולם", שפורסם סמוך לפני כן ע"י וו. רובאוויציוס (RUBAVICIUS) בעיתון RESPUBLIKA הסופר ג. קאנוביץ אף הביע תמיהה שאיגוד הסופרים לא הגיבו כלל על המאמר הנ"ל. אחד מחברי הנהלת הקהילה, פרופ' וו. בלובשטיינאס יצא להגנת פעילותו של "מרכז ויזנטל" ונימוקו שאם העיתון LIETUVOS AIDAS משתמש הרבה בחומר של KGB כדי לנגח את היהודים למה מרכז ויזנטל אינו רשאי להשתמש בחומר זהו. באשר לטענה הרווחת בעיתונות על השתתפותם היתירה של יהודים ב"פוטש" של 1917 (המהפיכה?), הרי הללו כלל לא ראו עצמם כיהודים וכן לא התיי-חסו לשאר היהודים כבני-עמם).

LIETUVOS AIDAS 27\3\1993

* במאמר תשובה "האדון רובאוויצ'יוס כועס" (PONAS RUBAVICIUS PYKSTA) דוחים ס. אלפרוביץ' וי. בלובשטיין מהנהלת הקהילה היהודית בליטא, מכל בכל את טענותיו של רובאוויצ'יוס הנ"ל בדבר השתתפותם, כביכול, של היהודים ברצח-עם של הליטאים הבתקופת השלטון הסובייטי. דחייתם זו מתבססת על נתונים בדוקים המשקפים את משקלם האמיתי של יהודי ליטא בשירותי הבטחון הסובייטיים ומוסדותיהם הפוליטיים בשנת 1940/41. אותו זמן היוו היהודים 10% באוכלוסיה. ואלה הנתונים: ב"סיים העממי" (הפרלמנט) היו 4 צירים יהודים - מתוך 74 (כלומר 5%); ב"ממשלה העממית" 2 מתוך 15 (1.3%); ב"סובנארקום (מועצת הקומיסארים העממיים) - 1; בפוליטביורו (הלשכה הפוליטית) של המפלגה הקומוניסטית - 1 מתוך 11 (1%); בקרב מזכירי המחוזות של

⬅

המפלגה היוו היהודים 4% לעומת 77% ליטאים; בקרב מזכירי־המשנה של המפלגה היווה היהודים 8% לעומת 84% בלורוסים ורוסים; מתוך 297 עובדי נקו"ד (למעט אנשי שירותים, כנהגים וכד') היו 20 יהודים (7%); מתוך 285 עובדי נקג"ב היו 36 יהודים (13%). בהקשר לגבי נתון אחרון זה מעירים המחברים שכמספר הזה נפלו חלל מתנדבים יהודים במלחמת העצמאות של ליטא בשנים 1921־1918. כמו כן מציינים הם שבקרב המגורשים לסיביר ב־1941 היו 7,000 יהודים (3% מכלל יהודי ליטא) לעומת 26,000 ליטאים (שהיוו רק 1% מכלל הציבור הליטאי). אם נתונים ייקלטו כראוי, מקווים המחברים להיעלמותו של המיטוס אודות רצח־עם של הליטאים, שאורגן, כביכול, בידי יהודים. בסיום המאמר מגיבים המחברים על הפיזמון האנטישמי שנכלל במאמר של רובאוויצ'יוס וטוענים שמציחקוקים אלה נודף גם מעין ריח של קברים במיוחד כשהילדים הגדלים באוירה כזו עלולים בקלות יתר לעבור על צוו האלוהים המקובל על היהודים והנוצרים כאחת: "אל תרצח!".

LIETUVOS AIDAS 11\5\1993

מעין סיכום:

כבר בשנה הראשונה לעצמאותה של ליטא פג במידה רבה הקונסנזוס הלאומי הרחב ואת החברה המקומית פקדה דיפרנציאציה פוליטית הולכת וגדלה. סימני פילוג ניתן לראות גם בתנועת ה־ SAJUDIS . לא פעם האשימו ועדיין מאשימים חברים פעילים בתנועה אלה את אלה בשירות ל־ קג"ב ולא רק בעבר. ככל הנראה רובם ככולם צודקים. תופעה זו אינה פוסחת גם על חברי תנועות אחרות ללא הבדל של מוצא לאומי.

האשמות אלה ודומות גברו במיוחד ערב הב־חירות ל"סיים" (בית־הנבחרים) הליטאי בנובמבר 1992. גם כיום לאחר שהמחנה הל־אומי של ה_ SAJUDIS הובס ובמקומו של V LANDSBERGIS. נבחר כנשיא בפועל ראש המחנה השמאל A. BRAZAUSKAS טרם שכך המתח הפנימי והמצב הכלכלי המעיק. וב־אווירה זו של דמוקראטיה שבירה מחד וחששות מדיקטאטורה ־ מאידך, ממשיכים רוצחי יהודים להתהלך חפשי בראש חוצות. במידה שבוטלו חמש חנינות לגבי פושעי מלחמה אלה, הרי הסתבר מיד שמדובר באנשים שכבר אינם בחיים. גם רוב רובו של הרכוש היהודי (הציבורי והפרטי) טרם הוחזר והסיכויים קלושים. אולי כתוצאה מסיבות אלו או אחרות ממשיכים יהודים לצאת לישראל. אי־לכך מספרם של הניצולים היהודים (כלומר אלה שחיו משך תקופה מסויימת תחת הכיבוש הנאצי) הולך ומצטמצם בקרב כ־7,000 היהודים בליטא. כיום נותרו שם כ־550 בלבד, כאשר גילם הממוצע הוא כ־65. ממוצע גילי נמוך יותר מאפיין את המאות האחדות מבין אותם יהודי ליטא שבעת מלחמת־העולם השניה שהו בתוך ברית המועצות כפליטים, כמפונים וכגולים, אם כי הללו לא רואים את עצמם כ"ניצולים", הרי הם מזוהים עמהם מב־חינות רבות ולוקחים חלק ניכר בפעילויות ההנצחה וכדומה. רובם ככולם לא היו עדים למעשי הרצח מצד שכניהם הלא־יהודים בבני משפחותיהם. יתר על כן. בהיותם בזמן המל־חמה בתוככי רוסיה, שררו יחסים טובים בין יוצאי ליטא היהודים לבין הלא־יהודים ובמיוחד עם אלה שהיו אתם במסגרות משותפות החל ממחנות־עבודה ויישוב־גולים ("סילקה") וכלה בדיביזיה הליטאית שבצבא האדום. יחסים אלה נמשכו במידה מסויימת גם מששבו הללו לארצם אחרי המלחמה. אף היחסים בין הניצולים "ממש" שעדיין שרדו בליטא לבין עם הרוב התייצבו (!) במשך הזמן.

⬅

Vytautas Landsbergis

Antisemitizmas kvailinimo arsenale

Blogio jėgos nori blogio. Jos siekia suardyti ne tiktai ūkį, valdžios struktūrų galimybę veikti ir valdyti šalį, - šiuo atveju aš kalbu apie Rusiją, bet tą patį mes matėme Lietuvoje, - tos jėgos taip pat siekia suardyti žmonių sąmonę, padaryti kuo didesnę sumaištį, kad niekas nieko nesuprastų, kur yra tiesa, kur gandai, melas. Galų gale kritinė sąmonė liaujasi veikti. Žmonės pasiduoda šūkiams, jausmingiems, kurstantiems, ir juos tada lengva valdyti velgi būtent blogam tikslui.

Mums labai reiktų suvokti, kas vyksta buvusioje Sovietų Sąjungoje, ir tada galbūt suprasime, kas vyksta Lietuvoje. Rusija slysta į labai pavojingą nežinomybę. Mes matome, kaip veikiama, kad tik politinės jėgos ir žmonės nesusitelktų apie Borisą Jelciną, kad tik nesutvirtėtų tie demokratijos pradai, kuriuos buvo bandoma įskiepyti kartu su žmonių pilietinės atsakomybės jausmu, siūlant jiems jausti ir ekonominę atsakomybę už savo privatų ūkį, kai buvo siekiama žmonėms grąžinti žemę, duoti daugiau laisvių ekonomikoje. Visa tai gali likti nerealizuota, iškreipta ir parodyta kaip blogasis kelias, kad senasis stalinistinis ir brežnevistinis kelias atrodytų patrauklesnis.

O apskritai kas ten darosi, mums gali šiek tiek pailustruoti masinių informacijos priemonių situacija Rusijoje. Ko tik tenai nėra, kokie leidžiami leidiniai! Jeigu juos dabar klasifikuoja specialistai, tai kaip laikraščius, kurie yra nacionalbolševikiniai, kiti tiesiog komunistiniai, vėl kitokie stalinistiniai; yra nacionalistinių pravoslaviškų, yra krašt utinių šovinistinių. Tai vis skirtingos laikraščių grupės. Kai kurie leidiniai propaguoja pagonybę. Rusiją iki krikščionybės įvedimo, net su tokiomis idėjomis, kurias skelbia Rusų partija, kad krikščionybė - tai žydų ideologija ir svetima Rusijai religija. Kodėl? Kad neatgimtų krikščionybės pagrindu jokia dorovinė sistema. Kita vertus, labai aiškus senas šūkis: "mušk žydus, gelbėk Rusiją". Pirmosios Rusijos revoliucijos laikais tai buvo ginklas demokratijos idėjų pitimui stabdyti ir padėjo pirmajam Rusijos fašizmui jau 1906 metais pasireikšti. Dabar eina tokie leidiniai, kaip "Rusų tvarka" su hitlerine svastika tituliniame puslapyje. Yra visa serija leidinių, laikraščių, kurie jau visai nacionalsocialistiniai, naciniai. Mums gal sunku įsivaizduoti, kad Rusijoje yra tokių leidinių. Giriami Hitleris, Musolinis, Franko - kaip geri vyrai, kurie padarė tvarką ir sunaikino kitos rasės arba kitokio galvojimo žmones.

Stalinas paslapčiomis taip pat labai simpatizavo Hitleriui, ir ta dvasine giminystė yra daug svarbesnė už skelbiamas programas. Fašistinė dvasia ir darbai - štai kas viską pasako. "Liaudies tiesa" kviečia grįžti prie sovietines ekonomikos idealo, skelbia visokius masonų sąmokslus arba Amerikos sąmokslus prieš Rusiją. Jelciną daro Amerikos agentu ir panašiai. Skelbiama apie sionistus-bolševikus, kurie tvirtai atsisėdę Niujorke, Maskvoje ir Izraelyje, suprantama, rezga sąmokslus prieš Šventąją Rusiją ir prieš visą pasaulį. Kai palyginame su tuo, ką Lietuvoje daro kai kurie bulvariniai laikraščiai, tai Lietuvoje dar tik žiedeliai, o Rusijoje jau uogelės. Bet tikslas yra tas pats - kelti kuo didesnę protų sumaištį ir visuomėnine psichozę. Lietuvoje buvo galima galvoti, kad tai priemonė laimėti rinkimus - būtent taip, kaip reikia, ir patempti Lietuvą į tą pusę, į kurią reikia. Tuo, be abejo, buvo suinteresuota ne tiktai **oficialiai veikianti** ir kai kada brutaliai su melu agituojanti partija, bet ir svetimos valstybės jėgos, dėl ko mes neturime puoselėti jokių iliuzijų. Jų siekimai yra plačesni, negu tik gauti palankią sau valdžią Lietuvoje, nes jeigu Lietuvoje prasideda publikacijos, kurios arba yra antisemitinės, arba jas galima pavadinti antisemitinėmis, tai yra Lietuvos kompromitacija Vakarų pasaulyje. Tokias publikacijas galima ten ir tuoti, rodyti, - štai, mes sakėm, kad lietuviai yra tokie, kad Lietuva yra tokia, prašau, štai įrodymai. Ir labai sunku gintis, kad tuos įrodymus **specialiai** daro suinteresuota institucija.

Aš ne kiek negabėjau, kad Lietuvos kompromitacija Vakarų pasaulyje yra vienas iš svarbiausių, jei ne generalinis, Rusijos kat inės žvalgybos ir KGB tinklo uždavinys. Lengva įsivaizduoti, kaip publikacijos, kurios, pavyzdžiui, tariamos reklamos pavidalu perša mintį, kad tas, kuris neskaito "mūsų" laikraščio, yra žydas, arba kad žydai daro Lietuvai ekonominę ir politinę žalą, kokios kvailos bebūtų tos publikacijos, jų perdavimas į Vakarus neabejotinai ne paskatins, o atgrasins kapitalą, suteiks arba sustabdys atėjimą to kapitalo, kuris susijęs su kokiais nors žydų kilmės biznieriais arba jų susivienijimais. Kiekvienam lengva suprasti, kad tada Lietuvos įvaizdis kaip šalies, kuri yra "nusiteikusi antisemitiškai", yra ekonominiškai neaprašiai žalingas. Tą tikslą gali būti visai nesunku pasiekti, jeigu mes nesusigaudome, kas ką ir kodėl daro.

Tokie metodai buvo naudojami, sakysime, kai Vokietija ketino įsijungti į NATO, ir Sovietų Sąjunga visokiais būdais priešinosi. Tada Vokietijoje staiga atsirado ir svastikų ant pastatų, pradėta naikinti žydų kapinės, teplioti svastikas ant žydų paminklų - štai, žiūrėkite, kokios jėgos kyla Vokietijoje, štai kaip pavojinga leisti Vokietijai turėti kokią nors kariuomenę, juo labiau - įsijungti į NATO. Tai - labai tikslingai daromi dalykai. Mes juos prisimename iš Sąjūdžio pradžios, kai buvo stengiamasi Sąjūdį sukompromituoti, pavaizduoti jį kaip kokį nors nacionalistinį, kitų tautų nekenčiantį, pavojingą taikai ir stabilumui judėjimą. Mes tuos metodus žinome, bet žmonės užmiršta. Galų gale susijungia ideologinė protų sumaištis ir blogų jausmų kurstymas arba prieš kitą tautą, kitą religiją, arba prieš kitą žmonių grupę Lietuvoje, pavyzdžiui, prieš reformų šalininkus. Dabar jie kaltinami, kad reformas daro blogai, kad reformų nereikėjo, anksčiau buvo geriau, ir taip toliau. Bet niekas neklausia tokių paprastų dalykų: kadangi anksčiau buvęs sukauptas kolektyviniuose ūkiuose žmonių turtas yra iš tikrųjų išdraskytas, išplėštas, ir žmonės aiškiai matė, kaip tai padarė vietinės "grupės draugų" ar kai kurie medžiotojų būreliai ir vietinė viršininkija, kuri arba pati sugriovė, arba leido saviškiams išvogti, "išsiprivatizuoti" (sau ir giminaičiams) bendrą žmonių turtą, - kodėl negirdėti, **kad nors vienas iš taip pasielgusių viršininkų būtų nubaustas**, pavyzdžiui, bent partine linija, kad LDDP būtų išmetusi kokį apsivo[illegible]tų? Matyt, sumaištis reikalinga, kad žmonės nesugebėtų normaliai galvoti; aiškiai matydami, kas įstempė traktorių, paskui už tą balsuoja.

Kita vertus, tai, kas dabar vyksta sprendžiant generalinius Lietuvos ūkio ir ateities klausimus, gali sukelti ir tikrausiai sukels dar didesnius ekonominius sunkumus, bet vėlgi tokioje sumaištyje pyktį bus galima adresuoti ne tam, kam reikėtų. Štai priimtas didžiulis infliacinis biudžetas su labai pavojingom pasekmėm: štai teikiami LDDP pasiūlymai sustabdyti žemės grąžinimą, kada žmonės išsiilgę laukia - jau ateina pavasaris, gal jau ši pavasarį nebeapgaus ir bus galima sėti į savo žemę. O čia dar išryškėja gana bevilt iška mūsų energetikos priklausomybė nuo Rusijos, ir būtų tiktai klausimas, kaip pavyko išlikti tokioje priklausomybėje, kas blokavo, kuri ministerija, ir kas dengė tą ministeriją, kad nebuvo galima pasidaryti kokio nors alternatyvaus tiekimo kanalo per pustrečių ar trejus metus. O dabar, jeigu Rusija nutrauks naftos tiekimą bet kokiu pretekstu, bet kokia žodine priekabe, kad Lietuva to ar kitko nepadarė, tai mes matysime ne tiktai didelį sunkumą, kaip tvarkytis, kaip dirbti žemę, iš kur gauti degalų, bet matysime ir Lietuvos nepasiruošimą sutelktai atsilaikyti, atremti smūgį. Praradome tai, ką turėjome 1990-aisiais, kai blokados metu žmonių buvo galima klausti: ar ištversime, ar turime kapituliuoti? Ir žmonės, bent jau tie, kurie garsiai kalbėjo, tada sakė - ištversim! - ir mes galėjome ištverti. O šiandien aš bijau, kad Rusija nepasiektų atsakymo - "pasiduodam". Nepasiduokim.

ביתר שאת בולטת מגמה זו בקרב הדור השני של היהודים שנולדו שם אחרי המלחמה. אין זה מקרה שבראש ארגון התרבות היהודי בליטא הועמד אדם בן 35. במשך התקופה הקריטית של הכרזת העצמאות ולאחריה, כאשר תמיכת העולם היהודי נראתה כחיונית ביותר, הוא כיהן במקביל גם כראש ועדת־החוץ הפרלמנטארית של ארצו. אין צורך לציין שהוא וכמה מחבריו היהודים היו ועודם פעילים מאד בתנועת ה־SAJUDIS, שהוזכרה לעיל.

חבר יהודי אחר במימסד הלעיטאי, שהוא גם סופר ידוע נבחר ב־1989 לייצג את ליטא בסובייט העליון של ברית־המועצות מרבה להתקיף בצורה בוטה את האנטישמיות הסובייטית - מחד ולשבח את ההתייחסות כלפי היהודים בליטא - מאידך. במאמרו הידוע "המרגנית היהודית" הוא מתייחס לקדחת היציאה של יהודי ליטא בצורת שאלה ריטורית דלקמן:"מה דוחף אותנו החוצה אפילו בליטא המחבבת אותנו והנאבקת ללא מורא בעד עצמאותה ובעד, אני רוצה לקוות _ רווחתנו הלאומיתי?". כאן המקום לציין שמספר בלתי מבוטל של יהודים שנולדו אחרי המל־חמה בליטא או שבאו לכאן מרוסיה־רבתי, כבר קשורים בקשרי משפחה הדוקים עם בני העמים האחרים. שם גורם זה עשוי, כמובן, להשפיע לא במעט על שיקולי היציאה לחו"ל בכלל ולישראל - בפרט.

לאור מיכלול העובדות והפרשנויות שהובאו כאן, ניתן לסכם ולהגיד שכיום כחצי מאה לאחר שואת יהודי הארצות הבאלטיות - עומדת להסתיים בצורה די ברורה התקופה ה"פוסט שואתית", הכוללת ספיחים מוחשיים של "מה שקרה". התקופה שלאחריה תצויין בין היתר בהיעלמותו הפיזית של דור השואה על כל מרכיביו. עובדה זו וכן התמורות הגיאו־פוליטיות והחברתיות שכבר מתדבקות בשער של המאה הבאה גם מבשרות שהעיסוק העתידי במיכלול הנושאים השונים סביב "שואת יהודי ליטא" (מכתיבת ההסטוריה ועד להחזרת הרכוש) ייעשה, אולי, תוך הבנת־יתר של העובדות, בפחות מרירות ואולי גם תוך איזה שהוא קונצזוס מצד כל המעורבים בדבר. באווירה זו, אם אכן תהיה כזאת, ייקל אולי לנסות מעין "הערכה מחדש" שקולה יותר הן מהבחינה המוסרית הצרופה והן מהבחינה ההסטורית ארוכת־טווח. כמובן שבכל זה אין ניחומים לגבי העובדה האיומה, והבלתי־נתפסת שהיישוב היהודי הבאלטי בן מאות השנים נחרב סופית בשואה ללא כל תקומה.

נציגות של מרכז ויזנטל בוילנה

מרכז ויזנטל עומד לפתוח בחודש הבא משרד בוילנה שיטפל במאמצים לאתר מסמכים ועדים לחקירות המתנהלות נגד פושעים מארצות הבלטיות החיים ברחבי העולם. בראש המשרד שיפעל תחת הדרכתו של מנהל המשרד הישראלי של המרכז, תעמוד עו"ד פיינה קוקליאנסק־אייטה, ילידת ליטא, ובעלת נסיון עשיר כתובעת בפרקליטות בוילנה. קוקלי־אנסקאייטה היתה פעילה בחשיפת ההרהביליטציות שהוענקו לפושעים נאצים ע"י השלטונות בליטא, נושא שהובא לדיון ציבורי ע"י מרכז שמעון ויזנטל.

מרכז ויזנטל החליט על הקמת המשרד בעקבות קשיים שנתגלעו בחקירות של פושעים נאצים רבים באיתור עדים החיים כיום בארצות הבלטיות ובעיקר בליטא. מרכז ויזנטל נוקט בצעד זה בתקוה שיוכל לסייע באופן משמעותי ביותר בהעמדתם לדין של רוצחים רבים ככל האפשר למרות השנים הרבות שעברו מאז ביצוע פשעיהם.

בענין ה"גינוציד של יהדות ליטא"

מאת: אליעזר זילבר *

קיבלנו ידיעות מליטא ששם מתכוננים, בתשומת לב מרובה, לציין את "יום הרצח של יהודי ליטא" אותו קבעו בתאריך ה־23 בחודש ספטמבר 1943. כלומר, השנה יצויין יום השנה ה־50 ליום החורבן. לדעתם, מסמל יום זה כיום "הטיפוסי" ביותר לתהליך הרציחות.

עוד בשנת 1992 הוציא לאור האמן הוילנאי י. זיבוץ מעטפה המוקדשת לתאריך זה כיום החורבן. לתאריך זה, איפוא, מתכוננים היהודים המעטים שנותרו בליטא לארגן בוילנה כינוס אשר אליו הוזמנו, לפי התכנית, יהודים־שרידים מיהדות ליטא החיים בישראל, בארצות הברית ובארצות אחרות.

כל זאת הוא, כמובן, מאד מרגש. אך, רק דבר אחד לא ברור: למה קבעו את ה־23 בספטמבר כיום החורבן? לזה ישנה, כמובן, תשובה: ביום זה החל החיסול של גיטו וילנה. אך, לעומת זאת ניצבת השאלה: האם, אמנם, חיסול גיטו וילנה מסמל את השמדת יהדות ליטא, הרי על אדמת ליטא היו שלוש גיטאות נוספות: בקובנה, בשאוולי ובשוונציאן? כמובן שלא! מלבד זאת, אנו יודעים שוילנה צורפה למדינת ליטא ב־10 באוקטובר 1939 ועד תאריך זה היתה שייכת לפולין. בוילנה לא היו כל מוסדות שהן אשר יגנו על עניניה של יהדות ליטא. מתי מעט מיהודי ליטא עברו לגור לוילנה לפני פרוץ המלחמה עם גרמניה. אך, גם זה אינו ענין עיקרי. הבה נחזור, איפוא, לעובדות ההיסטוריות על חורבן יהדות ליטא:

1. בשבוע הראשון של פלישת הגרמנים לליטא, מיום ה־22 ביוני ועד ה־30 ביוני 1941, נרצחו על אדמת ליטא ובעיקר באיזורים של: אליטא, קובנה, קרטינגן, פאלאנגן, סקוד, מריאמפול, מאז'ייק, פוניבז', ראסיין, שאקי, שאוולי, אוטיאן, וילקאוישק ווילנה מעל ל־40.000 יהודים.

2. בדו"ח סודי מה־1.12.41 שחובר ע"י ה־ס.ס. שטנדרטפירר סגן אלוף יגר - ששימש כראש הקבוצה המבצעית ע.ק.3א של משטרת הבט־חון הגרמני ומנהל שרותי הבטחון בליטא - נקבע, שהחל מה־2.7.41 ועד יום חיבור הדו"ח, חוסלו על ידי הקומנדו שלו, בעזרתם הפעילה של גדודי ההשמדה הליטאים ושל קבוצות אזרחים ליטאים, 137,346 יהודים וקומוניסטים מקומיים. בדו"ח זה צויין שבאותו תאריך נותרו בגיטאות וילנה וקובנה 15,000 יהודים בכל אחד ו־4,500 יהודים נותרו בגיטו שאוולי.

3. גם לפי הפרטיכל מיום ה־20.1.42, שהוכן בועידת ואנזה, אותה ועידה שם נידונו הדרכים להשמדת כ־11 מליון יהודי אירופה ("הפתרון הסופי") - נותרו בליטא 34,000 יהודים.

4. רוב החומר שהוצא לאור עד עתה בנושא השואה בליטא קובע שהשמדת רוב יהדות ליטא בוצעה במחצית השניה של 1941.

עוד בשנת 1990 ולאחר מכן, לא היתה המנהיגות הליטאית מעונינת להכיר בעובדה ששכבות מסוימות מהעם הליטאי השתתפו בצורה פעילה ביותר בהשמדה האיומה של שכניהם היהודים בשנות 1941/2. אך, אף אחד לא נתן לנו הזכות המוסרית או ההומנית לעבור בשתיקה על אשר קרה לנו. רבבות אחינו וא־חיותינו השחוטים דורשים מאיתנו, ממצפוננו, לספר לעולם את האמת המרה.

עוד בשנת 1990 דנה ועדת התרבות בקובנה בקשר לקביעת יום השואה והרוב המכריע צידד בעד קביעת ה־23 ביוני 1941 כיום השואה של יהדות ליטא. גם הועד המנהל של אירגון "אסירי הגיטו והלוחמים" בוילנה תמך בקביעת תאריך זה. בהתחשב בעובדות אלה, אני חושב לנכון לפנות לקהילה היהודית בליטא שינקטו בכל הצעדים לתיקון הטעות הגדולה ובמקום ה־23 בספטמבר לקבוע סופית את יום השואה של יהדות ליטא באחד מימי 30־23 ביוני 1941.

* **הערת המערכת:** המערכת מצטרפת לדעתו של ה' אליעזר זילבר, שאין לקבוע את ה־23 בספטמבר 1943 כ "יום רצח יהודי ליטא". נראה לנו שיום הרצח צריך להקבע ליום ה־23 ביוני 1941, שהוא יום תחילת הרציחות שבוצעו ע"י הליטאים והגרמנים.

וילקומיר - קהילה מפוארת שנכחדה

עו"ד יוסף א. מלמד

את העיר וילקומיר היכרתי היטב מילדותי; הסבא והסבתא שלי גרו שם. לפני המלחמה, הייתי נוסע, מדי פעם - בעיקר בחגים - להת־ארח אצלם. הסבא אף רצה שאהיה רב כשאגדל והוא השפיע עלי ועל הורי שאני אלמד שם בישיבה. ואמנם, בגיל 12, עשיתי נסיון כזה: עזבתי את הגימנסיה שלי לשנה והתחלתי ללמוד בישיבה המקומית. אך, הנסיון לא הצליח כי בינתיים הצטרפתי, למגינת ליבה של המשפחה, לתנועת "החלוץ הצעיר" והדת החלה להתרחק ממני והלאה...

העיר וילקומיר, השוכנת על נהר השווינטה (יובל מהויליה), היא עיר עתיקה, יחסית, שר־אשיתה במאה ה־13. במשך שנות קיומה עברה העיר הרבה "ידיים": נושאי צלב גרמניים, שבטים גרמניים שונים, צבאות תחת ויט־אוטאס, תחת יוגאילה (שלחמו אחד בשני), תחת סידריגאילה (אחיו של יוגאילה), תחת קסטוטיס ותחת זיגמונד. שלטו בה גם השוודים וכמובן הרוסים והגרמנים. גם צבא נפוליון עבר דרכה. העיר נשרפה מספר פעמים ונבנתה מחדש.

היהודים החלו להתישב בוילקומיר במאה ה־17 ואולי היו בה יהודים עוד לפני כן. בבית הקברות של העיר נשתמרו, לפני המלחמה, מצבות שגילן מעל ל־300 שנה. בשנת 1939 מנתה הקהילה היהודית כעשרת אלפים נפש והם היוו מעל לחמישים אחוז של האוכלוסיה.

הקהילה היהודית בוילקומיר נחשבה לקהילה "קיצונית", מימין ומשמאל, והיתה ידועה כעיר של מחלוקות: מצד אחד, היא היתה מבצרה של היהדות החרדית - הקנאית; אך, לעומתה, "התבצרה" בעיר קבוצה חזקה ביותר של אידישיסטים - ובראשם הבונדיסטים - שהלכה ותפחה עם הזמן. באמצע היו שם הציונים שעם השנים כוחם גבר אף הוא, בעיקר בקרב הנוער. מחלוקות התנהלו גם בין ה"חסידים" וה"מתנגדים": ה"חסידים" המשיכו לדרוש משך שנים שהקהילה תמנה גם רב "חסידי" בצידו של הרב ה"מתנגדי" אך, הקהילה עמדה כל העת בסירובה...

החרדים המשיכו לנהל את מלחמתם המתמשכת שנים רבות נגד ההשכלה והמשכילים. בתחילת המאה הזאת ישב בעיר משה־לייב ליליינבלום (יליד קיידאן) אשר ניהל את המאבק הנגדי נגד החרדים ונגד אויבי ההשכלה ודרש תיקונים בדת עד אשר נאלץ לעזוב את העיר.

העיר וילקומיר הצטיינה במוסדותיה התרבותיים־הדתיים והחילוניים - ובמוסדות הצדקה שלה. משך מאות שנים שימשה וילקומיר מרכז תורני חשוב בליטא והיתה ידועה בלמדניה המופלגים ובאישיה החשובים שממנה יצאו. בשנות השלושים היו בוילקומיר, בין היתר, ישיבה גדולה, 12 בתי תפילה וביניהם בית הכנסת הגדול שניבנה לפני כ־300 שנה, "שטיבל" של חסידי חב"ד ועוד. בין המוסדות החילוניים יש להזכיר את: הגימנסיה העיברית, בית הספר "יבנה", בית הספר "תרבות", בית הספר למלאכה, גן הילדים "תרבות", שתי הספריות הגדולות ועוד. ואילו בין מוסדות הצדקה ראוי להזכיר את: בית החולים היהודי, מושב הזקנים, בית היתומים, "תלמוד תורה" ואת בית המרקחת הציבורי אשר חילק תרופות חינם לעניי העיר. גם אגודה של מכבי אש יהודיים היתה שם והיא פעלה ביעילות כדי לכבות שריפות לא רק אצל יהודים. החוגים הציונים הקימו בוילקומיר תנועות שונות ולמעשה היו בעיר מיוצגות כל התנועות והמפלגות הציוניות אשר הקימו שם סניפים.

וילקומיר היתה, איפוא, עיר יהודית. אהבתי את העיר הזאת. למרות שהתחלתי להתרחק מהדת, כבר בהיותי עלם צעיר, אהבתי גם ללכת לבית המדרש הגדול כדי להקשיב לדרשותיו המענינות של ר' לייבלה, רב העיר. גם הרב כהנמן, הרב מפוניבז', אז רב צעיר ונמרץ שהיה חתנו של הרב לייבלה, היה מגיע גם הוא לוילקומיר כדי לרתק את תושביה בדרשותיו ה"חוצבות להבות" (לימים היה אותו רב למייסדה של "ישיבת פוניבז' " הידועה בבני ברק).

וילקומיר הצטיינה כעיר נקיה ורחובותיה רחבים ומסודרים. הכנסיה המפורסמת, שעמדה על תיליה של הכנסיה העתיקה ע"ש פטרוס ופאולוס שנבנתה בשנת 1387, נשרפה מספר פעמים ונבנתה כל פעם מחדש, עמדה לא הרחק מגוש בנינים אשר איכסנו שני בתי כנסת ובהם את בית הכנסת הגדול וכן את הישיבה הגדולה.

באחד מביקורי בוילקומיר התעוררתי בוקר אחד, בשבת, לשמע צריחות מכל הצדדים, באידיש: "בתי הכנסת בוערים". כשהגענו לגוש הבנינים הזה מצאנו אותם אחוזי אש, להבות שפרצו מכל פינה. הסתבר שתחילה פרצה האש על גגה של הכנסיה ואילו לאחר זמן קצר "העבירה" יד זידונית את האש לגוש הבנינים שהיה בנוי כולו מעץ. כל הגוש, כולל בתי הכנסת ניזוקו קשה מאד אך, בעזרת התושבים היהודים, תוקנו והופעלו מחדש.

עם פלישת הגרמנים לליטא, לא היה שונה בהרבה גורלה המר של הקהילה היהודית מיתר הקהילות היהודיות בליטא; מעדויות שליקטתי מיד עם עזיבת הגרמנים ומאלה הכתובים בספר "יהדות ליטא", כרך רביעי, מסתמנת התמונה הבאה:

כשהחלה הפלישה הגרמנית וכשהיהודים ראו את אשר עוללו הליטאים ליהודים מיד עם תחילת הפלישה, הבינו רבים, פחות או יותר, מה הגורל הצפוי להם וניסו לברוח. הכיוון הטבעי היה רוסיה. וילקומיר היתה אחת העירים שדרכה רצו אלפים להגיע ליעד. גם אני ומשפחתי שמנו פעמינו לוילקומיר גם כדי להיות עם הסבא והסבתא. אך עוד טרם הגענו לעיר (רק קילומטר או שנים הבדילו בינינו) והגרמנים הקדימו אותנו. אנו חזרנו, אך, רבים נכנסו לעיר, שם התווספו פליטים רבים, שהיו הראשונים לתלאות שעברו על יהודי העיר.

עוד טרם נכנסו הגרמנים, החלו ליטאים, תושבי המקום, להתעלל ביהודים. ליטאים רבים פשטו על בתי היהודים, בזזו, התעללו ורצחו. מבין הקרבנות הראשונים היה הרוקח יוסף שלקאן, ישיש כבן 80, אותו אילצו הליט־אים, אגב מכות, לרוץ אחרי עגלה רתומה לסוס משתולל; הד"ר אהרון כהן, שיצא מבית החולים בדרכו לביתו, נורה ונרצח באמצע הרחוב.

ביום הכיבוש נהרגו שני גרמנים, כנראה מכדורים תועים שנורו על ידי הגרמנים עצמם; הליטאים העלילו מיד שהיריות נורו בידי יהודים וזה נתן עילה נוספת, גם לגרמנים וגם לליטאים, לרצוח ולהתעלל ביהודים. הליטאים והגרמנים פשטו על בתים ועל מוסדות יהודיים, עצרו מאות יהודים ורצחום באכזריות איומה, לאחר התעללויות ועינויים רבים. בין אלה היו רופאים ואחיות, רבנים, עורכי דין ועסקני ציבור. במעשי רצח אלה - וברציחות שבאו לאחר מכן - "הצטיינו" במיוחד: ראש המשטרה החשאית מאצ'יס פאשקיאוויצ'יוס, המהנדס וואצ'יס דאווייקיס, הנהג ז'בוליוניס ולאביודה הפולני. פאשקיאוויצ'יוס דקר את היהודים במו ידיו ודאווייקיס קיצץ, בקרדום קהה, איברים חיים מגופותיהם בעודם בחיים. ז'בוליוניס זרק יהודים לתוך הבורות ואילו לאביודה נהג לטבול את ידיו בדם יהודים.

לאחר יום הכיבוש נעשו חיי היהודים הפקר עוד יותר וכל ליטאי יכול היה לעשות בהם מה שרצה. הליטאים בוילקומיר ניצלו זאת היטב והרצח, ההתעללות והביזה גברו. פרט לזה, ביצעו השלטונות הליטאים פשיטות כדי למצוא יהודים "ששיתפו פעולה עם הקומוניסטים". בתואנה זו נעצרו כ־200 איש כבר בימים הראשונים של הכיבוש. הליטאים - השוטרים ועונדי הסרט הלבן על השרוול - ובראשם ארבעת הרוצחים שהזכרתי לעיל, ריכזו את העצורים ולאחר עינויים קשים ביותר הם הובילום (ב־4.7.41) אל יער פיבוניה שליד כפר פשלינה (מקום זה שימש לאחר מכן מקום הרציחות והקבורה העיקרי ליהודי העיר) ושם נרצחו באכזריות ונקברו במקום באחד הבורות שהוכנו מראש.

ההתעללויות והרצח נמשכו כל העת ולא היה בית יהודי שנותר ללא סבל. באמצע יולי הוציאו הליטאים מבתיהם 12 צעירות יהודיות,

←

מהיפות שבבנות העיר, התעללו בהן ואנסון ולאחר מכן רצחו אותן באכזריות.

ב־23 ביולי הוציא מפקד המשטרה החשאית הליטאית יאנושיס צו, האוסר על היהודים כל קניה של מצרכים. כל יהודי שעבר על הצו, נעצר ונורה לאחר מכן. כל תנועה של יהודי ברחובות העיר היתה כרוכה בסכנת מאסר ומוות. מדי יום נלקחו יהודים - גברים ונשים צעירות - לעבודה. העבידו אותן בחפירת תעלות ובניקוז במקומות שונים בעיר ומחוצה לה. הגרמנים והליטאים היו פושטים מדי פעם על מקומות העבודה ומוציאים גברים ונשים ומובילים אותם לפיבוניה, גיא ההריגה המרכזי, ושם רוצחים וקוברים אותם. בגיא ההריגה הזה נרצחו גם חלק ניכר מיהודי הסביבה. במשך חודש אוגוסט נרצחו שם, בין היתר, גברים וצעירות מהעיירות הסמוכות: אוונטה, בוגוסלאבישוק, בולניק, גדרוביץ, וידישוק, מוסניק, ססיק, קורקלי, שאשויל, שירוינט וגם מהעיר יאנובה. בטבח הגדול של יהודי העיירות מהסביבה, שבוצע ביום ו' ה־5.9.41 ביער פיבוניה, נרצחו גם רבים מיהודי וילקומיר.

בראשית אוגוסט 1941 הוקם ה"גיטו" בוילקומיר. ה"גיטו" הוקם בסימטאות בולניק ונידוקר שמעבר לנהר שוואנטה, איזור שנקרא בפי היהודים "אונטערן וואסער". באיזור זה, היו מצויות שכונות העוני של הליטאים. הגרמנים הוציאו פקודה, שעל כל היהודים (שעוד נותרו בחיים), לעזוב את בתיהם תוך 12 שעות ולעבור לגור ב"גיטו". ב"גיטו" נותרו למעשה רק קשישים וחולים, נשים וילדים והוא לא התקיים זמן רב; ב־26 בספטמבר 1941, עם עלות השחר, הוקף ה"גיטו" בליטאים וגרמנים ועם בוקר נצטוו דרי המקום לעזוב את בתיהם. הליטאים סיפרו להם כי מוליכים אותם למחנה העבודה שם נמצאים יתר יהודי וילקומיר ושם יוכלו גם הם לחיות. אך, במקום להעביר אותם למחנה עבודה (שכמובן לא היה בנמצא) העמידו הרוצחים את הקרבנות שורות שורות והעבירום לפיבוניה שם פקדו עליהם להתפשט עירומים וירו בהם במקלעים. לאחר חיסול ה"גיטו" לא נותרו כל יהודים בוילקומיר, פרט לשלוש משפחות "מעורבות" אשר הסתתרו משך תקופת הכיבוש הגרמני. פרט לאלה, גם היהודים המעטים שהצליחו לברוח ולהסתתר אצל נוצרים הוסגרו לרוצחים ונרצחו מידית. לפי ההערכה נרצחו בוילקומיר מעל לעשרים אלף איש, שכללו, פרט ליהודי וילקומיר, גם חלק מיהודי העיירות הסמוכות והפליטים שנקלעו לעיר בעת נסיונם לברוח מהנאצים המתקדמים. כך בא הקץ על הקהילה היהודית המפוארת של וילקומיר. ה' ינקום דמם.

*

לאחר כניסת הרוסים לוילקומיר, בשנת 1944, נוכחתי בעת פתיחת חלק מן הקברים בפיבוניה על ידי "ועדה לבדיקת פשעיהם של הפ־אשיסטים" (גוף רוסי שהוקם על ידם כדי לנצל את פשעי הנאצים למטרתם הם). הגופות הרבות ששכבו שם, זרוקות אחת על השניה, סיפרו רק חלק קטן מן הגורל המר שפקד אותם ומהאכזריות הנוראית של הגרמנים והליטאים שרצחו בדם קר אנשים חפים מפשע.

אל יוצאי ליטא והסביבה

ועדת ההיגוי של איגוד יוצאי ליטא מכינה "ספר שחור" בו תופיע - פרט למאמרים על תהליך רצח יהודי ליטא, על היחסים עם העם הליטאי ודוקומנטים שונים הקשורים לתקופת השואה - גם רשימה של ליטאים אשר השתתפו ברדיפת היהודים וברציחתם.

עד עתה רוכזו בידי ועדת ההיגוי כ־7000 שמות של ליטאים שהשתתפו באופן פעיל ברדיפת היהודים, בהתעללות בהם ו/או ברציחתם.

אנו פונים אליכם ומבקשים שבמידה ובידיכם שמות של ליטאים אשר לפי ידיעתכם השתתפו ברדיפת יהודים ו/או ברציחתם להעביר אלינו את השמות.

נא להעביר את הנתונים וכל הפרטים הקשורים בכך למרכז ויזנטל, רחוב מנדלי מו"ס 1, ירושלים, לידי ה' אפרים זורוף, מנהל המרכז.

אנא, העבירו אך ורק שמות של ליטאים הידועים לכם אישית שאמנם היו אלה שהשתתפו ברדיפת יהודים ואין לכם כל ספק באמיתות העובדות.

בכבוד רב
ועדת ההיגוי